

J-EDUCAT

November
2023

Journal of Educational Studies

e-ISSN: 3023-8145

**Eğitim Araştırmaları
Dergisi**

e-ISSN: 3023-8145

jeducat.com

Volume 1, Issue 1

Journal Founder and Publisher

Assoc. Prof. Dr. Zeynep EREN

Department of Educational Sciences / Education Management /The Faculty of Education

Sinop University 57100- Korucuk

Sinop-TURKEY

P:+90368 2715526- Ext.2019

JOURNAL WEBSITE: <https://www.jeducat.com/>

Contact and Submission

jeducat01@gmail.com

Journal of Educational Research (J-EDUCAT) (e-ISSN: 3023-8145) is an international journal whose publication processes are carried out in accordance with scientific and blind referee rules. The magazine is published regularly twice a year (May-November). Original research articles and theoretical studies produced with qualitative, quantitative, mixed and new research approaches in the field of education are accepted to the journal. Articles in Turkish (all dialects), English and Russian are accepted to the journal, which accepts articles in all fields related to education.

The journal does not have article processing charges (APCs) and article submission charges. The journal allows the author(s) to hold the copyright and retain publishing rights without restrictions. When using the materials in non-commercial purposes the link to the organization is required. The commercial use is prohibited. This journal provides immediate open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. This work is licensed under CC BY-NC-SA

Editor-in-Chief

Assoc. Prof. Dr. Zeynep Eren, Sinop University- Turkey

Editor

Assoc. Prof. Dr. Kamala Gahramanova, Baku State University- Azarbaijan

Editorial Board

Prof. Dr. Antonis Lionarakis, Hellenic Open University-Greece

Prof. Dr. Estrella Arroyo, University of Saint Anthony- Philippines

Prof. Dr. Erkan Kiral- Aydın Adnan Menders University- Turkey

Prof. Dr. Mehmet Durdu Karsli, Eastern Mediterranean University- TRNC

Prof. Dr. Saudabayeva Gulmira, Kazakh National Pedagogical University-Kazakhstan

Prof. Dr. Adem Bayar, Amasya University-Turkey

Prof. Dr. Aycaan Çiçek, Muğla Sıtkı Koçman University- Turkey

Prof. Dr. Hakan Uşaklı, Sinop University- Turkey

Prof. Dr. Kamile Demir, Alanya Alaattin Keykubat University- Turkey

Prof. Dr. Osman Titrek, Sakarya University- Turkey

Prof. Dr. Onur Şenel, Ankara University of Music and Fine Arts- Turkey

Prof. Dr. Zeynep Deniz Yöndem, Abant İzzet Baysal University- Turkey

Assoc. Prof. Dr. Kamala Gahramanova, Baku State University- Azarbaijan

Assoc. Prof. Dr. Zeynep Eren, Sinop University-Turkey

Assoc. Prof. Dr. Olcay Yavuz, Southern Connecticut State University, USA

Assoc. Prof. Dr. Lubna Zaheer, University of Punjab - Pakistan

Assoc. Prof. Dr. Ümit Arslan, University of Nebraska at Kearney, USA

Assoc. Prof. Dr. Gülsün Şahan, Bartın University - Turkey

Assoc. Prof. Dr. Saadet Kuru Çetin, Muğla Sıtkı Koçman University-Turkey

Assoc. Prof. Dr. Bilgen Kiral, Aydın Adnan Menders University- Turkey

Asist. Prof. Dr. Mine Bayar, Urfa Harran University- Turkey

Supataeva Elvira Akinovna, Bishkek Music and Pedagogical College-Kyrgyz Republic

Language Editor

Derya Zülal Uğurlu, Graduate Assistant, Bilkent University, Turkey

2023, Volume 1, Issue 1, November

Contents

<i>FROM THE EDITORS</i>		i-v
01.	The Problem of Children Living on the Streets in the Context of Children's Rights Çocuk Hakları Bağlamında Sokakta Yaşayan Çocuklar Sorunu Assoc. Prof. Dr. Zeynep Eren & Fatma Çubuk	1-43
02.	The Effect of Technology and Internet on Preschool Children's Developmental Areas Teknoloji ve İnternetin Okul Öncesi Çocukların Gelişim Alanlarına Etkisi Prof. Dr. Hakan Uşaklı	44-55
03.	Causes of Psychopathological Disorders in Students Studying Abroad Xaricdə Təhsil Alan Tələbələrə Psixopatoloji Pozuntuların Yaranma Səbəbləri Dosent Dr. Sevinc Allahyarova & Dosent Dr. Aydan Səməndərova	56-67
04.	The Role of Montessori Education in Child Development Montessori Təliminin Uşaq İnkişafında Rolu Kazımova Çimnaz	68-80
05.	Category of Number in Azerbaijani and Russian Languages Категория числа в азербайджанском и русском языках Senior Lecturer Zulfiya Agayeva	81-87

Abstracting & Indexing (Volume 1, Issue 1, 2023)

Journal of Educational Studies (e-ISSN: 3023-8145) is currently indexed, abstracted and listed starting with the first issue in:

From the Editors

Dear Colleagues, Dear Readers,

In the first issue of the first volume, we have published five articles with our valued colleagues. Our journal continues to be met with great interest in academic life. The evaluation process of many articles from different universities and institutions continues. ***Journal of Educational Studies (J-EDUCAT)*** is an international peer-reviewed journal. We sincerely thank our colleagues who took on the task of evaluating the articles, the authors who supported them with your work, and all readers.

November, 2023

<https://www.jeducat.com/>

Editor-in-Chief

Assoc. Prof. Dr. Zeynep Eren, Sinop University- Turkey

erenzeynep2021@gmail.com

zugurlu@sinop.edu.tr

Editor

Assoc. Prof. Dr. Kamala Gahramanova, Baku State University- Azarbaijan

kamala.gahraman@yahoo.com

The Problem of Children Living on the Streets in the Context of Children's Rights

¹Assoc. Prof. Dr. Zeynep Eren

²Fatma Çubuk

Abstract:

The level of development of societies can be measured by the value they give to their children. Developed societies attach importance to raising their future generations as healthier, more prosperous, well-educated individuals who are beneficial to both themselves and society by going through a qualified education process. When the literature is examined, it is seen that, in addition to the diversity of classifications regarding the concept of street children, various measures have been taken at local and international levels in all countries and various models have been developed to solve this problem. Solving this problem by ensuring the welfare of street children is of great importance for both these children and society. The aim of this study is to explain the concept of street children and, first of all, to examine the legal status of the problem of children living on the streets in the context of the risk factors that create the problem, the measures that can be taken and children's rights legislation, and to develop solution suggestions. The research was carried out with the document review technique of the qualitative research method. According to the research findings, there are rights recognized for street children in the context of children's rights and comprehensive studies recommended by UNICEF around the world. However, since social policies are still not child-centered, there are problems in implementing the recognized rights.

Key Words: Street Child; Children Living on the Streets; Children's Rights.

Çocuk Hakları Bağlamında Sokakta Yaşayan Çocuklar Sorunu

Öz:

Toplumların gelişmişlik düzeyi çocuklarına verdiği değerle ölçülebilir. Gelişmiş toplumlar,

¹ Corresponding Author: Assoc. Prof. Dr., Sinop University, Turkey, E-mail: erenzeynep2021@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9748-6972>

² Graduate Student, Institute of Graduate Studies, Sinop University, Turkey, E-mail: fatma.cubuk1907@gmail.com

gelecek nesillerinin daha sağlıklı, refah içinde ve iyi yetiştirilmiş, nitelikli bir eğitim sürecinden geçirilerek hem kendisi hem de toplum için faydalı bireyler olarak yetiştirilmesine önem verir. Bununla birlikte ne kadar tedbir alınırsa alınsın dünya üzerinde hala çözüm üretilmeyen ve her geçen gün giderek sayıları artan sokak çocukları sorunu tüm dünya ülkeleri ve topluluklarının sorunu olarak güncelliğini korumaya devam etmektedir. Literatür incelendiğinde sokak çocukları kavramına ilişkin sınıflandırmaların çeşitliliği dışında bu sorunun çözümü için tüm ülkelerde yerel ve uluslararası düzeyde çeşitli önlemler alındığı ve çeşitli modeller geliştirildiği de görülmektedir. Sokak çocuklarının refaha kavuşturularak bu sorunun çözülmesi hem bu çocuklar hem de toplum için büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı sokak çocukları kavramının açıklanarak öncelikle sorunu oluşturan risk faktörleri, alınabilecek önlemler ve çocuk hakları mevzuatı bağlamında sokakta yaşayan çocuklar sorununun hukuki durumunun incelenmesi ve çözüm önerileri geliştirmektir. Araştırma nitel araştırma yönteminin doküman incelemesi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, sokak çocuklarına ilişkin çocuk hakları bağlamında tanınan haklar ve dünya üzerinde UNICEF tarafından önerilen kapsamlı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak toplumsal politikalar hala çocuk merkezli oluşturulmadığı için tanınan hakların hayata geçirilmesinde sorunlar yaşanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sokak Çocuğu; Sokakta Yaşayan Çocuklar; Çocuk Hakları.

Article History

Article arrival: 15 Augst, 2023

Accept: 21.Oct.2023

Publish: 10.11.2023

Article type: Research article

Article language: Turkish

Citation: Eren, Z. & Çubuk, F. (2023). Çocuk hakları bağlamında sokakta yaşayan çocuklar sorunu. [The problem of children living on the streets in the context of children's rights.] *Journal of Educational Studies (J-EDUCAT)*. 1(1), pp 1-43..

Çocuk Hakları Bağlamında Sokakta Yaşayan Çocuklar Sorunu

Giriş

Toplumların gelişmişlik düzeyi çocuklarına verdiği değerle ölçülebilir. Gelişmiş toplumlar, gelecek nesillerinin daha sağlıklı, refah içinde ve iyi yetiştirilmiş, nitelikli bir eğitim sürecinden geçirilerek hem kendisi hem de toplum için faydalı bireyler olarak yetiştirilmesine önem verir. Bununla birlikte ne kadar tedbir alınırsa alınsın dünya üzerinde hala çözüm üretilmeyen ve her geçen gün giderek sayıları artan sokak çocukları (*street children*) sorunu

tüm dünya ülkeleri ve topluluklarının genel ve acil olarak çözüm üretilmesi gereken bir sorunu olarak güncelliğini korumaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler'in (BM) son verilerine göre bugün dünyada 150 milyona yakın sokak çocuğu bulunmaktadır ve bu sayı her geçen gün artmaktadır. Bu durum, dünya genelinde yaşayan her 60 kişiden neredeyse birinin sokakta yaşayan bir çocuk olduğu anlamına gelmektedir. Bu çocukların yarısı sokak yaşamlarının ilk dört yılı içinde yaşamını yitirmektedir. Yani 8 yaşında sokağa düşen bir çocuğun 12 yaşına gelmeden ölme ihtimali %50'dir (The Youth Advocate Program International, Street Children Report, 2004). Aynı durum Türkiye için de geçerlidir. UNICEF verilerine göre Türkiye'de 42 bin çocuğun sokaklarda yaşamaya çalıştığı tahmin edilmektedir. Ancak gayri resmi rakamlar bu sayının 80 bine kadar çıkarmaktadır. Bu çocukların büyük çoğunluğu, daha iyi yaşam standartları arayışı içinde şehirlere akın eden ve sosyal olarak sınırlılıkları olan göç etmiş ailelerden gelmektedir. Toplumların geçirdiği ekonomik krizler, göler, doğal afetler bu sayıları her geçen gün artırmaktadır.

En genel ve öz tanımıyla sokak çocukları bir şehrin, kasabanın veya köyün sokaklarında yaşayan yoksul veya evsiz çocuklar olarak açıklanabilir. Ancak sokak çocuklarının ne şekilde tanımlandığına dair çok farklı tanımlamalar ve sınıflandırmalar bulunmaktadır. *Sokak çocukları* ve *sokakta yaşayan çocuklar* kavramlarının öznelere farklılaşabilmekte, içerdiği koşulların farklılaşması nedeniyle tümüyle alilerinden uzakta ve yalnız yaşayan çocuklar ve aileleri olmakla birlikte çalışmak için sokaklarda yaşamını sürdüren çocuklar gibi iki farklı ama sorunları birbirine yaklaşan grupları temsil etmektedir. Tümüyle aile ya da ebeveyn denetiminden ve desteğinden uzak ve sokakları (metruk binaları, yıkıntıları, köprü altlarını vb.) sürekli bir yaşam alanı olarak kullananlar ve uyumak için ailelerinin yanına gitmekle birlikte çalışmak için sokakları kullanan çocuk gruplarının kesiştiği temel sorun, tümünün

büyük risklerle ve tehlikelerle karşı karşıya kalmalarıdır. Literatür incelendiğinde sokak çocukları kavramına ilişkin sınıflandırmaların çeşitliliği dışında bu sorunun çözümü için tüm ülkelerde yerel ve uluslararası düzeyde çeşitli önlemler alındığı ve çeşitli modeller geliştirildiği de görülmektedir. (Street Child's Safeguarding and Child Protection, 2022, Street Child Annual Report 2021-2022; Benitez, 2007).

Sokak çocuklarının refaha kavuşturularak bu sorunun çözümü hem bu çocuklar hem de toplum için büyük önem taşımaktadır. Sokaklar, yalnız ve savunmasız çocuklar için güvensiz ve yüksek düzeyde riskli mekânlardır. Bir ailenin varlığına rağmen sokağa itilen ya da çeşitli alışkanlıklar, disiplinsizlik, kötü bakım ve diğer farklı sebeplerle sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar için de önceki gruptakine benzer riskler söz konusu olmaktadır. Yalnız, savunmasız ve tüm tehlikelere açık çocukların varlığı bir süre sonra sokakları riskli ve tüm toplumun bireyleri için güvensiz yerler haline getirir. Bu ilişki esasen karşılıklı bağımlı ilişki gibi tanımlanabilir. Esasen denetimsiz ve riskli alanlarda yaşamak hem çocukların her türlü istismara açık olmaları nedeniyle zarar görmesine hem de bir süre sonunda kendilerinin de bu riskleri oluşturan, tetikleyen ve sürdürenler olmasına yol açar. Dolayısıyla bu döngünün kırılabilmesi, ülkelerin yönetimlerinin alabileceği çeşitli önlemlerle mümkündür. Bu önlemler toplumun tüm kurumlarını ve tüm üyelerini işin içine katmak ve sosyal, psikolojik, ekonomik, hukuki tüm boyutları içeren politikalar geliştirmek ve uygulamakla alınabilir. Bu boyutların her birinin ve tüm kurumların işbirliği ile harekete geçirilebilecek önlemlerle bu sorunun önce kaynağı incelenerek ardından bu sorunu oluşturan faktörlerin ortadan kaldırılması ve bununla eşgüdümlü biçimde sokakta yaşayan çocukların topluma kazandırılması için önlemler alınması gerekir. Bu iki yönlü çalışmanın bir yönünün ihmali, bir yandan havuza su akarken diğer yandan havuzun boşaltılmaya çalışılması gibi bir sonuç doğuracaktır.

Çocukların Anayasası sayılan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuklara sağlanacak koruma, bakım, beslenme, sağlık, katılma ve gelişme gibi tüm boyutları içeren en kapsamlı metindir. Bu sözleşmede tanınan haklar, herhangi bir ayrım gözetilmeksizin tüm çocuklara tanınması gereken haklardır. Toplumun kayıp ve görünmez bireyleri olarak sokakta yaşayan çocuklar da kuşkusuz bu haklara sahiptir. Dünyada tüm çocukların haklarından yararlandırılması ve onların sağlıklı bireyler olarak gelişimlerinin güvenceye alınması için kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. Bu haklardan hiçbir ayrım gözetmeksizin her çocuğun yararlandırılması esastır. Ancak çocuk haklarına ilişkin temel sorun, tanımlanan ve tanınan bu hakların hayata geçirilmesindeki eksikliklerdir. Tüm çocuklar gibi sokakta yaşayan çocuklar da bu haklara sahiptir. Kamu yönetimleri bu hakların çocuklara teslim edilmesinde gerekli çalışmaları yapmakla sorumludur. Çocukların haklarının teslim edilmesinde öncelikle çocuklarla yakın çalışan meslek grupları olmak üzere tüm yetişkinlerin eğitilip bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda sivil toplum örgütleri de gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde aktif çalışmalar sergilemektedir. Ancak tüm bu çalışmalara rağmen sorunun boyutunun her geçen gün arttığı, ekonomik sorunlar, doğal afetler, ailelerle çocuklar arasındaki bağın zayıflaması gibi daha sayılabilecek pek çok faktör nedeniyle sokaklarda yaşayan çocukların artışı hala bu konuda eksiklikler olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada sokakta yaşayan çocuklar sorununun çocuk hakları bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- Sokakta yaşayan çocuklar/sokak çocuğu kavramı kapsamına giren çocukların özellikleri nelerdir?
- 2- Çocukları sokakta yaşamaya iten sebepler nelerdir?
- 3- Çocuk hakları bağlamında uluslararası sözleşmelerde sokakta yaşayan çocuklara

özgü hangi hukuki düzenlemeler yer almaktadır?

4- Türkiye’de sokakta yaşayan çocuklara özgü hangi hukuki düzenlemeler bulunmaktadır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Sokakta yaşayan çocuklar sorununun çocuk hakları bağlamında incelenmesinin amaçlandığı bu çalışma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, 39). Araştırmada sokakta yaşayan çocuklara ilişkin yazılı kaynakların incelendiği doküman analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Nitel araştırmalarda görüşmeler, gözlemler ve dokümanlar olarak üç tür veri türü bulunmaktadır. (Patton, 2001, 4). Bunlardan üçüncüsü olan dokümanlar, resmi toplantı tutanakları ve gazeteler ve diğer arşiv belgeleri, günlükler ve mektuplar gibi özel evrakları kapsamaktadır (Merriam, 2009, 142). Araştırmada sokakta yaşayan çocukları içeren çocuk hakları bağlamındaki ulusal ve uluslararası düzeyde hukuki metinler, değerlendirme raporları ve araştırmalardan yararlanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Sokakta yaşayan çocuklar sorununun çocuk hakları bağlamında incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmanın verileri doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Bu amaçla yazılı ve dijital olarak erişilebilen sokakta yaşayan çocuklara ilişkin hukuki metinler (uluslararası sözleşmeler, kamu ve sivil toplum örgütlerinin yayınladığı yıllık değerlendirme raporları, aynı

kurumların açık kaynaktan erişilebilen dokümanları, sokakta yaşayan çocukların konu edinildiği bilimsel araştırmalar, yasa, yönetmelik, genelge, proje raporları gibi yasal dayanakları içeren mevzuat hükümleri gibi kaynaklar taranmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Sokakta yaşayan çocuklar sorununun çocuk hakları bağlamında incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmanın verilerinin toplanmasında sistematik bir yaklaşım izlenmiştir. Öncelikle verilerin toplanmasında hukuki metinler, kamu kurumlarının ürettiği metinler, sivil toplum kuruluşlarının ürettiği metinler, konuyla ilgili bilimsel araştırmalar, konuyla ilgili web siteleri ayrı ayrı taranarak erişilen dokümanlar sıralanarak sınıflandırılmıştır. Her bir gruptaki veriler incelenerek özetlenmiş ve araştırmada kullanılabilir veri kümesi haline getirilmiştir. Araştırmanın verileri içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi her çeşit belge, hatıra, gazete, mektup ve dergi gibi geçmişe dair sözel ve yazılı verilerin belirli bir sorun veya amaç bakımından sınıflandırılarak özetlenmesi, bunlardan belirli bir anlam çıkarmak için taranarak tasnif edilmesidir (Tavşancıl ve Arslan, 2001, 21). Bu araştırmada içerik analizinden elde edilen veriler araştırma soruları esas alınarak bütünleştirilerek sunulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgular, araştırmanın temel amacını gerçekleştirmeyi sağlayan her bir alt amaç için ayrı başlıklar oluşturularak verilmiştir.

Sokak Çocuğu ve Sokakta Yaşayan Çocuklar Kavramı

Sokak çocuğu kavramı tam olarak sınırları belirgin olmayan ve gerek sosyologlar gerekse antropologlar ve sosyal çalışmacılar tarafından homojen bir nüfus ve fenomen oluşturmayan genel bir grubu ifade etmek üzere kullanılan bir çatı kavram olarak nitelendirilebilir. Sokak çocukları, çok çeşitli koşullar altında ve farklı sebeplerle her yaştan ve cinsiyetten ve etnik

kökenden gelen, tüm dünyada daha çok kent merkezlerinde olmakla birlikte kamusal alanlarda yaşayan ve çalışan, aile desteğinden yoksun ya da ailesi olmakla birlikte zamanının büyük çoğunluğunu sokakta yaşayarak ve çalışarak geçiren bir gruba ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Ennew, 2000; Moura, 2002). Sokak çocuğu kavramının tanımlanmasındaki güçlükler, bu gruba giren çocuklar için üretilmesi gereken çözüm önerilerinin geliştirilmesinde güçlük yaratmaktadır.

Sokak çocukları farklı araştırmalarda ve çalışmalarda değişik şekillerde gruplandırılmakta ve tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF, 1998, 10) sokak çocuklarını sınıflandırırken (1) sokak çocuğu olmaya aday olanlar: aileleriyle oturan ve sokakta çalışan çocuklar (2) sokaktaki çocuklar: aile desteği yetersiz ve/veya süreksizlik gösterenler ve son olarak (3) sokak/sokağın çocuğu: aile desteğinden hemen hemen bütünüyle yoksun olanlar biçiminde bir kıstas belirlemiştir. Avrupa Konseyi Sokak Çocukları Çalışma Grubu'na (Council of Europe) göre, on sekiz yaşın altındaki uzun ya da kısa süreli olarak sokakta yaşayan çocukların tümü sokak çocukları olarak kabul edilmektedir. Buna göre bu çocuklardan sorumlu kişilerle (anne-baba, kurum bakımını sağlayan yetişkinler, sosyal çalışmacılar, öğretmenler gibi) ilişkilerinin olmaması ya da çok az olması durumunda resmen kalacak adres gösterilmiş olsa da bu çocuklar sokak çocukları kapsamında değerlendirilmektedir (1994, 23-24).

Konanç'a göre (1992, 14-15) sokaktaki çocukların sınıflandırılmasında öncelikle ailesi ile birlikte yaşayan ve yaşamayan çocuklar olarak genel bir sınıflandırma yapılarak aralarındaki ayrımlar çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmıştır: Ailesi ile birlikte yaşayan; (1) Aile içi etkileşimin ve iletişimin iyi olduğu ailelerden gelen, yalnızca tatillerde ya da hafta sonları sokakta çalışan ve aynı zamanda okula devam eden çocuklar, (2) Aile içi etkileşimde ve iletişimde bazı sorunları olan, okula devam ederken sokakta çalışmak zorunda kalan çocuklar,

(3) Okula hiç devam etmemiş veya okulu bırakmış olan ve sürekli çalışan çocuklar, (4) Aile içi etkileşimde ve iletişimde bazı sorunları olan ve çevresinde alkol ve/veya uyuşturucu kullanan veya suç işleyen kişiler bulunan, kendisi de alkol, uyuşturucu veya sigara kullanma, evden kaçma gibi uyumsuz davranışlar gösteren veya ara sıra suç işleyen, ancak çoğu zaman sokakta çalışan çocuklar, (5) Ara sıra çalışan, ancak yaşam biçimi olarak hırsızlık, yankesicilik, dilencilik vb. yapmayı benimsemiş, aynı değer ve davranış biçimlerini benimsemiş ailelerden gelen, çoğu okula hiç gitmemiş çocuklardır. Ayrı bir gruplandırma olarak, ailesi ile birlikte yaşamayan (1) sürekli ya da geçici olarak çalışmak için kente gelmiş, okulu terk etmiş, sürekli olarak çalışan çocuklar, (2) Ailesi tarafından terkedilmiş veya ailesini kendisi terk etmiş olan, sokakta yaşayan, çoğu zaman suç işleyen veya uyumsuz davranışlar gösteren, zaman zaman çalışan çocuklar biçiminde sınıflandırılmıştır.

Görüldüğü gibi sokak çocukları için yapılan bu sınıflandırma toplumda sıklıkla bilinen sokak çocuğu kavramından oldukça geniştir. Sokak çocukları genellikle toplum tarafından dışlanmış olarak tasvir edilmektedir. Bu konuda bir tartışma olmasa da, bu tür tasvirler çocukların planlama, eylemlerini kontrol etme ve çevrelerinde yön bulma becerilerini, diğer bir deyişle eylemlerini göz ardı etme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Dünyanın dört bir yanındaki ülkelerden elde edilen kanıtlar, sokakta çalışan ve sokakta yaşayan evsiz çocukların düzenli olarak hayatta kalma stratejileri planlayıp uygulamaya koyduklarını, riskleri yönettiklerini ve sokak içi ve sokak dışı ortamlarda sunulan fırsatları değerlendirdiklerini göstermektedir (Burr, 2006; Evans, 2006). Sokak çocuklarına ilişkin en genel tanım, gerçek evleri ailelerinin yanı olmaktan çok sokak olan, onlardan sorumlu yetişkinlerden herhangi bir koruma, denetleme ve yönlendirme almayan çocuklar biçiminde yapılabilir (Ennew, 2000).

Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) 2017 tarihli Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu

Genel Yorumuna göre, sokakta yaşayan çocuklar için “sokağa bağlı çocuklar” “sokak koşullarındaki çocuklar” gibi terimler tercih edilmiştir. Bu terimler şu koşullardaki çocukları kapsayacak biçimde kullanılmıştır: (1) Tek başına, akranlarıyla veya aileleriyle birlikte yaşamak ve/veya çalışmak için sokağa bağımlı olan çocuklar ve (2) kamusal alanlarla güçlü bağlantılar kuran ve sokağın günlük yaşamlarında ve kimliklerinde hayati bir rol oynadığı daha geniş bir çocuk nüfusu. Bu daha geniş nüfus, her zaman olmasa da periyodik olarak sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocukları ve sokakta yaşamayan veya çalışmayan ancak düzenli olarak sokakta akranlarına, kardeşlerine veya ailelerine eşlik eden çocukları içermektedir. Sokak koşullarındaki çocuklarla ilgili olarak, “kamusal alanlarda bulunmanın” önemli miktarda zamanın sokaklarda veya sokak pazarlarında, halka açık parklarda, kamusal topluluk alanları, meydanlar ve otobüs ve tren istasyonları gibi yerlerde geçirdikleri kabul edilir. Bu kavram sokak çocukları için okullar, hastaneler veya diğer benzer kurumlar gibi kamu binalarını kapsamaz (ÇHK, Genel Yorum 21, 1-2).

Sokak Çocukları Konsorsiyumu’na (Consorsium for Street Children, 2023) göre, aşağıdaki özelliklere sahip çocukları tanımlamak için sokak çocukları veya sokakta yaşayan /sokakla bağlantılı çocuklar terimini kullanılmaktadır: (1) tek başlarına ya da diğer çocuklarla ya da aile üyeleriyle birlikte yaşamak ve/veya çalışmak için sokaklara bağımlı olan (2) kamusal alanlarla (örneğin sokaklar, pazarlar, parklar, otobüs veya tren istasyonları) güçlü bir bağlantıya sahip olmak ve sokağın günlük yaşamlarında ve kimliklerinde hayati bir rol oynadığı kişiler. Bu daha geniş grup, sokakta yaşamayan veya çalışmayan ancak düzenli olarak sokakta diğer çocuklara veya aile üyelerine eşlik eden çocukları içermektedir. Başka bir deyişle, sokak çocukları, (1) sokaktan yaşayan (2) sokakta çalışan (3) sokakta destek ağları olan ya da bu üçünün bir karışımı olan çocukları kapsayabilse de en önemlisi “hayatta kalmak için sokaklara bağımlı olan

çocuklar”dır.

Çocukları Sokakta Yaşamaya İten Sebepler

Çocukları sokakta yaşamaya iten sebepler oldukça karmaşık ve çok boyutludur. Sosyal ve ekonomik açıdan ülkenin koşulları bu sorunun ortaya çıkmasını tetikleyebilmekte ve kolaylaştırıcı bir iklim yaratmaktadır. Örneğin ekonominin bozuk, istihdamın düşük ve işsizliğin yüksek olduğu, ülkenin vatandaşlarının ülkenin refahından düşük pay aldığı, gelir dağılımında adaletin sağlanamadığı, yüksek enflasyonun olduğu koşullarda toplumda yozlaşma ve ahlaki değerlerin çözülmesine, toplumsal destek mekanizmalarının zayıflamasına uygun iklim oluşmaktadır. Nitekim sokak çocuklarına yönelik yapılan ilk çalışmalar iç savaş, etnik ayrımcılık ve şiddet gibi siyasal ve ekonomik sorunları yüksek düzeyde olan bazı Güney Amerika ve Orta Afrika ülkelerinde dikkat çekmektedir (Burr, 2006; Evans, 2006; Fantahun ve Taa). Bununla birlikte sokak çocukları kavramı yukarıda da belirtildiği gibi çok çeşitli gruplardan oluşan uluslararası bir nitelik taşımaktadır ve bu sorun tüm ülkelerde yaşanmaktadır.

Roux ve Smith (1998) Nepal, Endonezya, Hindistan, Latin Amerika ve Filipinler'deki sokak çocuklarının özel koşullarını inceledikleri araştırmalarında sokak çocukları olgusunun şu nedenlerinin dünya çapında geçerli olduğunu belirtmişlerdir: (1) hızlı sanayileşme ve kentleşmeyle bağlantılı toplumsal stres; (2) geleneksel aile yapılarının ve değerlerinin çöküşü; (3) yoksulluk ve (4) gençlerin siyasi mücadelelere katılmak ve yetkililerden saklanmak için evlerini terk etmeleriyle sonuçlanan siyasi faktörler. Araştırma bulgularına göre, sokak çocukları, büyümelerini engelleyen kronik yetersiz beslenme nedeniyle sıklıkla kronolojik yaşlarından daha genç görünmektedirler. Zarar görmekten, iş göremez hale gelmekten, tutuklanmaktan ve hastalanmaktan korkuyorlar. Okulu bırakmış olsalar da çoğu, daha iyi bir

gelecek sağlamak için okula geri dönmek istiyor. Bir araya geldiklerinde, duygusal ve ekonomik destek kaynağı olarak ailenin yerini alan olağanüstü bir arkadaşlık sistemine bağlılar.

Fantahun ve Busha'nın (2022) kuzey batı Etiyopya'da sokak çocuklarının durumunu ortaya koymayı amaçlayan araştırmalarında karmaşık bir faktörler ağının çocukları sokakta yaşamaya ittiğini belirlemiştir. Buna göre, yoksulluk, HIV/AIDS, parçalanmış aileler, tek ebeveynli aileler ve doğal afetlerden etnik din savaşlarına kadar uzanan krizler bu olguya neden olan önemli bir faktör gibi görünmektedir. Özellikle göç, yoksulluk, yüksek enflasyon, işsizlik, aile içi şiddet, sosyal destek mekanizmalarının çözülmesi gibi sosyolojik ve ekonomik koşullarda bu sayı daha da artmaktadır.

Her ne kadar sayıca artıştan bahsedilse de aslında sokak çocuklarının tam olarak ne kadar olduğunun tam olarak belirlenmesinde sıkıntılar vardır. Sokak Çocukları Konsorsiyumu'na (Consorsium for Street Children, 2023) göre, sokak çocukları dünyadaki en gizli ve görünmez popülasyonlardan biridir. Bunun nedeni şu ana kadar hükümetlerin çoğunlukla nüfus sayımları veya hane halkı araştırmaları yoluyla bilgi toplaması ve bunlara genellikle geleneksel hanelerde yaşamayan çocukları kapsamamasıdır. Kapsayıcı araştırma yöntemlerinin bulunmaması, BM, hükümetler ve diğer kurum ve kuruluşların strateji ve politikalarını hatalı verilere dayanarak geliştirmesi durumunda sokak çocuklarının dışlanma riskiyle karşı karşıya kalacağı anlamına gelmektedir. Sokak çocukları hakkında güvenilir veri toplamanın zor olmasının birkaç nedeni vardır. İlk olarak, hane halkı araştırmaları ve nüfus sayımları gibi tipik ulusal veri toplama mekanizmaları bu yaşam tarzını kapsayacak şekilde uyarlanmamıştır ve sokak çocuklarını da içermektedir. İkincisi, sokak çocukları hareketli ve geçici bir yaşam tarzı sürdürmektedirler. Bu durum da onların genellikle tek bir yerde uzun süre kalmadıkları anlamına gelmektedir. Bu sokak çocuklarının yaşam koşullarını anlamlı bir şekilde incelemeyi zorlaştırmaktadır. Sokak

çocuklarının gerçek popülasyonunu belirlenmesini güçleştiren bir diğer sebep de çocukların yetişkinlere güvensizliği ve şüphe duymalarıdır. Bu da yetkililerin (polis, hükümet) onların yaşam koşulları hakkında doğru bilgilere sahip olması durumunda ayrımcılık ve misillemelerden korktukları için gözden uzak kalmayı tercih etmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle, Sokak Çocukları Konsorsiyumu (CSC) daha kapsayıcı araştırma yöntemleri geliştirmeyi keşfetmek için UNICEF gibi önemli kurumlarla işbirliği yapmaktadır.

Dış koşulların yanı sıra ailelerden kaynaklanan iç koşullar da çocukları sokakta yaşamaya itmektedir. Örneğin aile içi şiddet, ihmal, istismar, gevşek disiplin ya da disipline edilememe, aile bağlarının zayıf olması ya da parçalanmış aile yapısı, üvey ebeveynlik gibi bir takım etkenler çocukları sokakta yaşamaya itmektedir. Barış (2011) çocukların sokakta yaşamaya itilmesinin aileden kaynaklı sebeplerini aile içi şiddet, zayıf aile ilişkileri, üvey ebeveyn, parçalanmış aile ve aile içi istismar başlıkları altında toplayarak incelemiştir: (1) Aile içi şiddete maruz kalan çocuklar evden kaçarak sokağı bir kurtuluş, şiddetten kaçış olarak görebilmektedir. Zayıf aile ilişkilerine sahip çocuklar ailelerinden daha kolay kopabilmektedir. Bu gruptaki çocukların bir kısmı aileleri ile ilişkilerini para gönderme vb. şekillerde kısmen sürdürmekte, bir kısmı da aileleriyle hiç görüşmemektedir. (2) Parçalanmış aile yapısı ya da ebeveynlerden birinin kaybı nedeniyle üvey ebeveynin aileye girmesi çocuklarla uyum sorunları ve anlaşmazlıklara neden olabilmekte, bazı durumlarda çocuklar evi terk ederek sokakta yaşamayı bir kurtuluş gibi görebilmektedir. Parçalanmış ailelerde çocuklar aile bütünlüğünün bozulması nedeniyle hem duygusal hem de psikolojik açıdan etkilenirler. Bazı çocukların bu koşullara uyum sağlaması ebeveyn desteği ile daha kolay olabilir. Ancak bazı durumlarda çocukların parçalanmış ailelerin getirdiği yeni koşullara uyumu daha zor, gösterdikleri tepkiler daha şiddetli olabilmektedir. Yeterli desteği görmeyen çocuklar okul

başarısında düşme, kavgacı ve asi görüntü sergileme, evden ayrılma ya da kaçma gibi tepkiler gösterebilmektedirler. Sokağa yönelen çocuklar daha büyük risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. (3) Son olarak çocukları sokakta yaşamaya iten sorunlardan biri de çocukların aile ortamında ihmal ve istismara uğramalarıdır. En basit tanımıyla çocuk ihmali, çocuklar için gösterilmesi gereken bakım ve özenin yeterli biçimde gösterilmemesidir. Örneğin çocukların en temel sevgi, güven içinde yaşama, ailesi tarafından korunup sakınılacağına hissedilmesi, beslenme, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarının yeterli biçimde karşılanmaması çocuk ihmali olarak değerlendirilebilir. Çocuk istismarı ise duygusal, fiziksel, cinsel yönleriyle çok değişik biçimlerde gerçekleştirilebilir. Özellikle çocukların sokakta yaşama kararı vermesine iten biçimiyle çocuk istismarı, aile bireylerinden şiddet görmek, alkol, madde bağımlılığı gibi sebeplerle kötü muamele, tecavüze uğrama, fuhuşa zorlama gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Özetle çocukları sokakta yaşamaya iten sebepler hem dış hem de aile içi sebeplerden ve bu ikisinin etkileşiminden kaynaklanmaktadır.

Çocukları sokakta yaşamaya iten sebeplerin yaygınlığı ve sokakta yaşayan çocukların deneyimleri hem ülkelere göre değişmekte hem de ülkeler içinde farklı koşullara göre değişmektedir. Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) 2017 tarihli sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumuna göre çocukların sokakta yaşamaya iten sebepler şöyle sıralanabilir. Ekonomik durum, ırk ve cinsiyete dayalı eşitsizlikler çocukların sokakta yaşamaya başlamasının ve dışlanmasının yapısal nedenleri arasındadır. Bunlar, maddi yoksulluk, yetersiz sosyal koruma, kötü hedeflenmiş yatırımlar, yolsuzluk ve yoksul insanların yoksulluktan kurtulma yeteneğini azaltan veya ortadan kaldıran mali (vergi ve harcama) politikalarla daha da kötüleşmektedir. Çatışma, kıtlık, salgın hastalık, doğal afet veya zorla tahliye veya yerinden edilmeye veya zorunlu göçe yol açan olayların neden olduğu ani

istikrarsızlık, yapısal nedenlerin etkilerini daha da artırmaktadır. Diğer nedenler arasında şunlar yer almaktadır: Evde veya bakım veya eğitim kurumlarında şiddet, istismar, sömürü ve ihmal; çocuklara bakan kişilerin /ebeveynlerin ölümü; çocuğun terk edilmesi; ebeveynlerin işsizliği; sosyal güvencesiz aileler; ailenin dağılması; çok eşlilik; eğitimden dışlanma; madde bağımlılığı ve çocukların veya ebeveynlerin zihinsel sağlık sorunları; engelli çocuklara, büyücülükle suçlanan çocuklara, aileler tarafından reddedilen eski çocuk askerlere ve cinselliklerinin sorgulanması veya lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, interseks veya aseksüel olarak tanımlanmaları nedeniyle ailelerinden dışlanan çocuklara karşı hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık; ailelerin, çocukların çocuk evlilikleri ve kadın sünneti gibi zararlı uygulamalara karşı direncinin kabul edilmemesi olarak sayılmıştır (ÇHK, Genel Yorum 21, 1-2).

Sokakta Yaşayan Çocuklara İlişkin Uluslararası Hukuki Düzenlemeler

20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) öncelikle insanların sahip oldukları tüm hakların çocuklar için de geçerli olduğunu kabul etmiştir. Ancak çocuklar kendi özel konumları nedeniyle özel olarak bakım, özen ve desteğe ihtiyaç duyulan grup olarak kendilerine has başka haklara da sahiptirler. Çocuk hakları sözleşmesinde çocuklara tanınan haklar yaşamsal haklar, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma hakları biçiminde daha sistematik biçimde sınıflandırılarak açıklanabilir (Uğurlu ve Gülsen, 2014, 4):

- 1- *Yaşamsal haklar:* Çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören haklardır.
- 2- *Gelişme hakları:* Çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü gibi haklardır.
- 3- *Korunma hakları:* Çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlar yargı sisteminde; silahlı çatışmada; çocuk işçiliği; fiziksel, duygusal, cinsel istismar; madde bağımlılığı ve mülteci çocuklar için özel bakıma

ilişkin konularda çocukların korunmasını sağlayan haklardır.

- 4- *Katılma hakları*: Çocuğun ailede ve toplumda aktif bir rol kazanmasını sağlamaya yönelik haklardır. Bu haklar görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma, dernek kurma ve barış içinde toplanma haklarıdır.

BMÇHS, başlangıç ilkelerinde “çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliğini” kabul etmiştir. Dolayısıyla çocuğun yeri sokaklar değil, ailesinin yanındır. Sözleşmede başlangıç hükümlerinde “toplumun temel birimi olan ve tüm üyelerinin ve özellikle çocukların gelişmeleri ve esenlikleri için doğal ortamı oluşturan ailenin toplum içinde kendisinden beklenen sorumlulukları tam olarak yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesinin zorunluluğu” belirtilerek ailenin desteklenmesi için çeşitli mekanizmalar oluşturma görevini sözleşmeyi onaylayan devletlere vermiştir. Dolayısıyla, ailenin kendisinden beklenen rolleri üstlenmesi, yetersiz kaldığı durumlarda devlet tarafından desteklenmesi için gerekli mekanizmaların kurulması, işletilmesi; aksi durumlarda çocuğun bakımının üstlenmesinin devlet tarafından gerçekleştirileceği açıktır. Üstelik BMÇHS’de başlangıç hükümlerinde diğer sözleşme ve metinlere de vurgu yapılmıştır:

- 1- 1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi
- 2- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- 3- Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (özellikle 23 ve 24’üncü maddelerinde)
- 4- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (özellikle 10’uncu maddesinde)
- 5- Çocuğun Korunması ve Esenliğine İlişkin Toplumsal ve Hukuksal İlkeler Bildirisi
- 6- Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları)
- 7- Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışma Halinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildiri

Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde de

çocukların özel ilgi ve yardıma hakkı olduğunu ilân etmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde sözleşmede düzenlenen haklar “herkes” bakımından tanınmakta, ayrıca m. 25’te çocukların özel bakım ve yardım görme hakları bulunduğu, evlilik içi ya da dışında doğmuş olmalarına bakılmaksızın aynı sosyal güvenceye sahip oldukları belirtilmektedir. Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilân edilen ülküler ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurulmasına değinmiştir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 32, 33 ve 34. Maddeleri gibi bazı hükümleri sokakta yaşayan çocuklar açısından daha anlamlı ve önem arz edebilir. Sözleşmenin 32. maddesi çocukların her türlü ekonomik sömürü, tehlikeli işlerden, zorla erken yaşlarda çalıştırılmaktan korunmasını içermektedir.

Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler” denilerek çocuğa zarar verecek her türlü iş koşullarından uzak tutulması ve korunması gerektiği belirtilmiştir (BMÇHS, md. 32).

Sözleşmenin 33. maddesi çocukların uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunmasından bahsetmektedir.

“Taraf Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dâhil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar.” (BMÇHS, md. 33).

Sözleşmenin 34. maddesi çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunmasını içermektedir.

“Taraf Devletler, çocuğu, her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle (a) Çocuğun yasadışı bir cinsel

faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanması; (b) Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurulması; (c) Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini, önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar.” (BMÇHS md.34).

1992 yılında Birleşmiş Milletler, sokak çocuklarının ortaya çıkışı, ötekileştirilmesi ve onlara yönelik şiddet eylemleri konusundaki endişelerini dile getiren Sokak Çocuklarının Durumuna ilişkin bir Karar yayınlamıştır. Karar, evsiz çocukların ihtiyaçlarının karşılanması ve uluslararası çocuk hakları yasalarının uygulanması için uluslararası işbirliği çağrısında bulunmuştur. (BM, A/47/678/Add.2, 22 Şubat, 1993): Bu kararda özetle sokak çocuklarına ilişkin aşağıdaki konulara dikkat çekilmiştir. Bu karar, sokak çocuklarına ilk dikkat çeken, özel bir oturum olması nedeniyle özel bir önem taşımakta ve 12 maddeden oluşmaktadır: Buna göre Birleşmiş Milletler oturumda sokak çocuklarına yönelik alınan bu kararlar şöyle özetlenebilir (BM, 1993, 2):

- 1- Dünya çapında artan sayıda olay ve sokak çocuklarının ciddi suçlara, uyuşturucu kullanımına, şiddete ve fuhuşa bulaştığı ve bunlardan etkilendiği yönündeki raporlar karşısında derin kaygı duyulmaktadır. Hükümetleri, sokak çocuklarının sorunlarıyla mücadele etmek için aktif olarak kapsamlı çözümler aramaya devam etmeye ve onların topluma tam katılımlarını yeniden tesis etmek ve diğerlerinin yanı sıra yeterli beslenme, barınma, sağlık bakımı ve eğitim sağlamak için önlemler almaya çağırır.
- 2- Hükümetleri, başta yaşam hakkı olmak üzere temel insan haklarına saygı göstermeye ve sokak çocuklarının öldürülmesini önlemek ve sokak çocuklarına yönelik şiddet ve işkenceyle mücadele etmek için acil önlemler almaya güçlü bir şekilde çağırır. ÇHS hükümlerine tam uyumun, sokak çocuklarının sorunlarının çözümüne yönelik önemli bir adım teşkil ettiğini vurgular ve öncelikli olarak, bunu yapmamış olan tüm devletleri sözleşmeye taraf olmaya çağırır.
- 3- Uluslararası topluluğa, devletlerin sokak çocuklarının durumlarını iyileştirmeye yönelik çabalarını etkin uluslararası işbirliği yoluyla desteklemeye çağırır ve ÇHS’ye taraf olan devletleri Çocuk Hakları Komitesi’ne rapor hazırlamaya teşvik eder. Sözleşme’nin 45. maddesi uyarınca sokak çocuklarının durumunu iyileştirmeyi amaçlayan girişimler için teknik tavsiye ve yardım talep edilmesini belirtir.
- 4- Çocuk Hakları Komitesini sokak çocukları hakkında genel bir yorum yapma olanağını

değerlendirmeye davet eder. Çocuk Hakları Komitesinin ve diğer ilgili anlaşma izleme organlarının, taraf devletlerin raporlarını incelerken bu artan sorunu akılda tutmasını tavsiye eder. Ayrıca hükümetleri, BM kurum ve kuruluşlarını, hükümetler arası ve sivil toplum kuruluşlarını kendi aralarında işbirliği yapmaya ve diğer tedbirlerin yanı sıra, sokak çocukları sorununu çözmek için daha fazla farkındalık, sokak çocuklarının durumu üzerinde olumlu etki ve daha etkili eylemler sağlamaya davet eder.

- 5- İnsan Hakları Komisyonu ve Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonunun özel raportörlerine, özel temsilcilerine ve çalışma gruplarına, kendi yetki alanları dâhilinde, sokak çocuklarının içinde bulunduğu kötü duruma özel dikkat göstermeleri çağrısında bulunur ve bir sonraki oturumda bu sorunu incelemeye davet eder. Ayrıca sorunun "İnsan hakları sorunları" başlığı altında ele alınmasına karar verir.

Sonuç olarak, bu kararlar sokak çocuklarına ilişkin güvenlik, sağlık hizmeti, danışmanlık, eğitim, mesleki eğitim, hukuki yardım ve diğer sosyal hizmetleri sağlamaya yönelik programları olan barınma evleri aracılığıyla yardım etmeye yönelik girişimler ortaya çıkmıştır. Sonraki dönemlerde özellikle sivil toplum örgütlerinin sokak çocuklarına ilişkin çeşitli projelendirilmiş yardım hizmetleri ve devlet kurumlarıyla işbirlikleri artmıştır. Ancak sorunun çözümünün güçlüğü ve yaygınlaşma eğilimi, uluslararası kuruluşların ve devletlerin sivil toplum örgütleri ile işbirlikleri içinde gerçekleştirdikleri faaliyetlere rağmen varlığını artarak devam ettirmektedir.

Sonraki dönemlerde sokak çocuklarına ilişkin hem genel hem de özellikle bu sorunun çok daha fazla yaşandığı az gelişmiş ülkelere yönelik çalışmalar devam etmiştir. 2001 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseye Sokak Çocukları Konsorsiyumu tarafından sunulan raporda özetle şu sorunlara dikkat çekilerek bazı tespitlerde bulunulmuştur: Raporda öncelikle sokakta yaşayan çocukların durumu suça itilme riskleri yüksek grupta olmaları nedeniyle çocuk adalet sistemi üzerindeki düzenlemeler bağlamında ele alınmıştır. Buna göre özetle; Sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar, ülkelerindeki çocuk adaleti sistemlerinden kaynaklanan iki özel tehditle karşı karşıyadır: ilk etapta çocuk adaleti sistemiyle temasa geçme riski daha fazladır ve

aynı zamanda ihlallere karşı kendilerini daha az savunabilirler. Bu durum, sistemdeki haklarının toplumun en yoksul kesimlerinden geldikleri için sokak çocukları aynı zamanda yerli azınlıktan ve/veya alt kast etnik gruplarından da gelme eğilimindedir ve bu nedenle yoğun ırkçılıktan etkilenmektedir. Bu faktörler, çocukların hukukta, cezaevinde ve adalete erişimlerinde karşılaştıkları muamele üzerinde ciddi sonuçlar doğuran çoklu engellerden oluşan bir modele katkıda bulunmaktadır. Buna ek olarak, çocuk adaleti sistemleri geleneksel olarak erkek çocuklara yöneliktir, dolayısıyla kızların sistem içindeki savunmasızlığını artırmaktadır. Sokak çocukları genellikle küçük hırsızlık, dilencilik, serserilik veya fuhuş nedeniyle sert cezalara maruz kalmaktadırlar. Hayatta kalabilmek için yaptıkları faaliyetler nedeniyle insan hakları ihlal ediliyor. Çoğunlukla rehabilitasyon, eğitim veya tahliye olanaklarından uzak, yetersiz beslenme, fiziksel, zihinsel ve cinsel istismar, tıbbi bakıma veya hukuki tavsiyeye erişim eksikliği sorunları yaşamaktadırlar. Bu çocuklar hem gözaltı öncesinde hem de gözaltı sırasında karşılaşılabilecekleri koşullar hakkında konuşacak veya davalarını savunacak kimseleri bulunmamaktadır.

Sokak Çocukları Konsorsiyumunun raporuna göre (2001), çocuk adaletinin yönetiminde uyulması gereken insan hakları standartlarının ana hatlarını çizen, özellikle:

- 1- 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi (3, 37 ve 40. Maddeler) ve aynı zamanda Uluslararası Sözleşmeyi de içeren önemli miktarda uluslararası hukuk hâlihazırda mevcuttur.
- 2- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme (Madde 6, 9, 10, 14 ve 24),
- 3- İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı 1984 Sözleşmesi (Madde 11) ve
- 4- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 1969 Sözleşmesi (Madde 5).

Bu temel ilkeler BM Kılavuz İlkelerinde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır:

- 1- Özgürlüklerinden Yoksun Kalan Çocukların Korunmasına İlişkin BM Kuralları;
- 2- Çocuk Adaletinin Uygulanmasına İlişkin BM Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları);
- 3- Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin BM Kılavuzları (Riyad Kılavuzları);

- 4- Mahkûmlara Uygulanacak Muameleyle İlgili Standart Asgari Kurallar;
- 5- Her Türlü Gözaltı veya Hapis Altındaki Tüm Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü;
- 6- Kolluk Kuvvetleri Yetkilileri için BM Davranış Kuralları;
- 7- Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin BM Temel İlkeleri gibi sözleşme hükümleri yeterli biçimde uygulanmalı ve gerekli tedbirler alınmalıdır.

Ancak, bu uluslararası standartların varlığına rağmen, çocuk adaleti sistemlerinde sokak çocuklarına yönelik ağır istismarlar, bu uygulamaları açıkça yasaklayan iç mevzuatı açıkça çıkarmış ülkelerde dahi, cezasız bir şekilde gerçekleşmeye devam etmektedir (Sokak Çocukları Konsorsiyumu Raporu, 2001, 2). Sokakta yaşayan çocukların yüksek risk altında çocuklar kapsamında yer aldığı değerlendirildiğinde bu çocukların suça itilme olasılıkları, şiddete ve istismara maruz kalma olasılıkları çok daha yüksektir. Dolayısıyla sokakta yaşayan çocukların suça karışma oranlarının yüksek olması nedeniyle çocuk adalet sisteminde çocuklara özgü düzenlemelerin yapılması, sokakta yaşayan çocukları doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle ulusal ve uluslararası mevzuatta 18 yaşından küçüklere uygulanacak cezai tedbirler ve rehabilitasyonun ne şekilde uygulanabileceği, hangi sınırlara sahip olduğu ve alınabilecek önlemler ve kurulabilecek mekanizmalar sokakta yaşayan çocukları doğrudan ilgilendirmektedir.

Esasen suça itilmiş çocuklara ilişkin düzenlemeler ayrı bir araştırma konusu olarak ilgilenebilir. Ancak sokakta yaşayan çocuklara ilişkin düzenlemeler ile iç içe geçmiş olarak değerlendirilebilir. Esas amaç, önleyici tedbirlerle sokakta yaşayan çocukların azalması, en azından bu çocuklara ilişkin alınabilecek önlemlerle bulundukları koşullar içerisinde de sağaltımlarının yapılmasıdır.

Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) 2017 tarihli Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumunun hazırlanmasında 32 ülkeden 327 çocuğun ve gencin görüşü alınmıştır. Genel yorumun amaçları şunlardır (ÇHK, Genel Yorum 21, 2017, 5):

- 1- Sokakta yaşayan çocuklara yönelik strateji ve girişimlerde çocuk hakları yaklaşımını uygulama konusunda devletlerin yükümlülüklerini açıklığa kavuşturmak.
- 2- Devletlere aşağıdaki amaçlarla bütünsel bir çocuk hakları yaklaşımı kullanma konusunda kapsamlı ve yetkili rehberlik sağlamak: Çocukların hak ihlalleri yaşamasını ve hayatta kalmaları ve gelişmeleri için sokaklara bağımlı kalmalarına neden olan seçenek eksikliğini önlemek. Hâlihazırda sokakta yaşayan çocukların haklarını teşvik etmek ve korumak, bakımın sürekliliğini sağlamak ve onların tam potansiyellerini geliştirmelerine yardımcı olmak.
- 3- Hak sahipleri ve tam yurttaşlar olarak onlara saygıyı artırmak ve çocukların sokakla olan bağlantılarının anlaşılmasını geliştirmek amacıyla, Sözleşme'nin belirli maddelerinin sokakta yaşayan çocuklara yönelik sonuçlarını belirlemek.

Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumda çocuk hakları yaklaşımını temel alan bütünsel uzun vadeli stratejiler, çocuk hakları yaklaşımı ve ulusal stratejiler olarak ele alınarak açıklanmıştır.

Çocuk hakları yaklaşımında, çocuk haklarının hayata geçirilmesi süreci, sonuç kadar önemlidir. Çocuk hakları yaklaşımı, bir hak sahibi olarak çocuğun onuruna, yaşamına, hayatta kalmasına, refahına, sağlığına, gelişimine, katılımına ve ayrımcılık yapılmamasına saygı gösterilmesini sağlar. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'na (UNICEF) göre çocuk hakları yaklaşımı, öncelikle ÇHS ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinde belirlendiği şekliyle çocuk haklarının hayata geçirilmesini ilerletilmesini içermektedir. Davranışlara, eylemlere, politikalara ve programlara rehberlik etmek için ÇHS'ndeki çocuk hakları standartlarını ve ilkelerini ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinin kullanılmasını içerir. Özellikle: ayrımcılık yapmama; çocuğun yüksek yararı; yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı; duyulma ve ciddiye alınma hakkı ve çocuğun, gelişen yetenekleri doğrultusunda, haklarını kullanırken bakıcılar, ebeveynler ve topluluk üyeleri tarafından yönlendirilme hakkına vurgu yapar. Çocukların hak sahibi olarak haklarını talep etme kapasitelerini ve görev sahiplerinin çocuklara karşı yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerini geliştirir.

Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumda çocuk haklarının hayata geçirilmesinde ulusal stratejiler belirlenmiştir. Bu stratejiler aşağıda kısaca açıklanmıştır (ÇHK, Genel Yorum 21, 2017, 6-9):

Mevzuat ve politika incelemesi: Devletler, mevcut genel yorumun tavsiyelerini yansıtacak şekilde yasa ve politikalarını düzenleyecektir. Devletler, çocuk hakları yaklaşımını temel alan ve özellikle sokakta yaşayan çocukları ele alan, çocuk koruma veya çocuklara ilişkin bir yasa çıkarmalı veya gözden geçirmelidir. Kanun, politikaların, talimatların, çalışma prosedürlerinin, kılavuzların, hizmet sunumunun, gözetim ve uygulama mekanizmalarının etkinleştirilmesi yoluyla uygulanmalı ve sokakta yaşayan çocuklar da dahil olmak üzere kilit paydaşlarla işbirliği içinde geliştirilmelidir.

Devletin rolü ve devlet dışı aktörlerin sorumlulukları, düzenlenmesi ve koordinasyonu: Sokakta yaşayan çocuklara yönelik stratejiler devlet ve devlet dışı aktörleri dikkate almalıdır. Birincil görev sahibi olarak devletin rolü ebeveynlere veya bakıcılara, yetenekleri ve mali kapasiteleri dâhilinde ve çocuğun gelişen yeteneklerine saygı göstererek yaşam koşullarını güvence altına almalarına yardım etmektir. Devletler aynı zamanda tamamlayıcı aktörler olarak sivil toplumu, finansman, akreditasyon ve düzenleme yoluyla, çocuk hakları yaklaşımı temelinde sokakta yaşayan çocuklara yönelik kişiselleştirilmiş, uzman hizmetler sağlama konusunda desteklemelidir.

Karmaşıklığın üstesinden gelmek: Çocuk haklarının hayata geçirilmesinde kullanılacak stratejilerin yapısal eşitsizliklerden aile içi şiddete kadar birçok nedeni ele alması gerekmektedir. Devletler çocukluğun ötesinde insan haklarını yerine getirmeyi taahhüt etmelidir. Destek ve hizmetlerin aniden sona ermesini önlemek amacıyla, özellikle alternatif bakım ortamlarında ve sokakta yaşayan 18 yaşında yetişkinliğe geçiş yapan çocuklar için takip

mekanizmaları sağlamalıdır.

Kapsamlı çocuk koruma sistemleri: Yasal çerçeve ve politika çerçevesinde, çocuk hakları yaklaşımı temelinde bütünsel çocuk koruma sistemlerine bütçe ayrılması, geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, önleme ve müdahale stratejileri için gerekli pratik önlemlerin temelini oluşturur. Bu tür ulusal çocuk koruma sistemlerinin sokakta yaşayan çocuklara ulaşması ve ihtiyaç duydukları spesifik hizmetleri tam olarak içermesi gerekmektedir. Sistemlerin, önleme, erken müdahale, sokak sosyal yardımları, yardım hatları, başvuru merkezleri, günlük bakım merkezleri, geçici yatılı bakım, aile birleşimi, koruyucu bakım, bağımsız yaşam veya diğer kısa süreli bakım da dâhil olmak üzere ilgili tüm bağlamlarda bir bakım sürekliliği sağlaması gerekir. Çocuk koruma sistemlerine erişimde idari yükler ve gecikmeler azaltılmalıdır. Bilgiler çocuk dostu ve erişilebilir formatlarda sunulmalı ve sokakta yaşayan çocukların çocuk koruma sistemlerini anlamaları ve bu sistemleri kullanmaları desteklenmelidir.

Çocukla temas halinde olanların kapasitesinin geliştirilmesi: Devletler, politika oluşturma, kolluk kuvvetleri, adalet, eğitim, sağlık, sosyal hizmet ve psikoloji gibi alanlarda sokakta yaşayan çocuklarla doğrudan veya dolaylı temas kurabilecek tüm profesyoneller için çocuk hakları, çocukların korunması ve sokaktaki çocukların yerel bağlamı konusunda kaliteli başlangıç ve hizmet içi temel eğitime yatırım yapmalıdır. Bu eğitimde devlet dışı aktörlerin uzmanlığından faydalanabilir ve ilgili eğitim kurumlarının müfredatına entegre edilmelidir. Sokakta yaşayan çocuklarla görevlerinin bir parçası olarak çalışan profesyoneller (örneğin, sokakta çalışan sosyal hizmet uzmanları ve polisin uzmanlaşmış çocuk koruma birimleri) için çocuk hakları yaklaşımı, psikososyal destek ve çocuğun güçlendirilmesi konusunda ek derinlemesine eğitim gereklidir.

Hizmet sunumu: Devletler, sokakta yaşayan çocukların sağlık ve eğitim gibi temel

hizmetlere, adalet, kültür, spor ve bilgiye erişimlerini güvence altına almak için harekete geçmelidir. Devletler, çocuk koruma sistemlerinin sokakta uzmanlaşmış hizmetler sunmasını sağlamalı, yerel sokak bağlantıları konusunda iyi bilgiye sahip ve çocukların aileyle, yerel toplum hizmetleriyle ve daha geniş anlamda toplumla yeniden bağlantı kurmasına yardımcı olabilecek eğitimli sosyal hizmet uzmanlarını da içermelidir. Bu mutlaka çocukların sokak bağlantılarından vazgeçmeleri gerektiği anlamına gelmez; daha ziyade müdahalenin onların haklarını güvence altına alması gerektiği anlamına gelir. Önleme, erken müdahale ve sokak temelli destek hizmetleri birbirini güçlendiren unsurlardır ve etkili, uzun vadeli ve bütünsel bir strateji dâhilinde bakımın sürekliliğini sağlar. Devletler birincil görev sahibi olsa da, sivil toplum faaliyetleri Devletlerin yenilikçi ve kişiselleştirilmiş hizmet sunumu geliştirme ve sunma çabalarını tamamlayabilir. Yerel yönetim düzeyinde uygulama: Başarılı girişimler, yerel bağlamların ayrıntılı bir şekilde anlaşılmasına ve çocuklara yönelik bireyselleştirilmiş desteğe dayanır. Bu süreçte çocukları kaybetmemek için girişimleri artırırken dikkatli olunmalıdır. Devletler, çocuk hakları yaklaşımı temelinde, küçük ve esnek, yeterli bütçeli, genellikle yerel uzmanlığa sahip sivil toplum kuruluşlarının önderlik ettiği yerel düzeyde, ortaklığa dayalı, uzmanlaşmış müdahaleleri teşvik etmeli ve desteklemelidir. Bu müdahaleler yerel yönetimler tarafından koordine edilmeli ve ulusal çocuk koruma sistemi aracılığıyla Devlet tarafından desteklenmelidir. Kapasite geliştirme kaynakları ve organizasyon becerileri açısından özel sektörden, kanıta dayalı karar almayı mümkün kılacak araştırma kapasitesi açısından ise akademi desteğinden yararlanabilirler. Çocuk dostu şehirler ve topluluklar bir kabul atmosferine katkıda bulunur ve sokakta yaşayan çocuklara yönelik sosyal ağlar ve toplum temelli koruma sistemleri için temel oluşturur. Sokak koşullarındaki çocukların yerel, merkezi olmayan, aşağıdan yukarıya planlama süreçlerine katılmaları desteklenmelidir.

İzleme ve sorumluluk: Mevzuatın, politikaların ve hizmetlerin etkili bir şekilde uygulanması, şeffaf ve güçlü bir şekilde uygulanan açık izleme ve hesap verebilirlik mekanizmalarına dayanır. Devletler, sokaktaki çocuklara odaklanarak kamu politikalarını izleyen Devlet ve Devlet dışı aktörler, komiteler veya çalışma grupları gibi sosyal sorumluluk mekanizmaları da dâhil olmak üzere, çocukların sokaktaki olaylara katılımını desteklemelidir. Çocuk hakları ombudsmanları gibi Sözleşme'nin uygulanmasını teşvik etmek ve izlemekle görevli bağımsız ulusal insan hakları kurumları, sokakta yaşayan çocuklar için kolayca erişilebilir olmalıdır.

Adalet ve çözüm yollarına erişim: Sokakta yaşayan, insan hakları ihlallerinin mağduru veya mağduru olan çocuklar, hukuki temsil de dahil olmak üzere etkili yasal ve diğer başvuru yollarına başvurma hakkına sahiptir. Bu, bizzat çocukların ve/veya yetişkinlerin temsil ettiği bireysel şikâyet mekanizmalarına ve adli ve adli olmayan telafiye erişimi içerir. Bağımsız insan hakları kurumları da dâhil olmak üzere yerel ve ulusal düzeydeki mekanizmalar. İç hukuk yolları tükendiğinde, Sözleşme'nin iletişim usulüne ilişkin İhtiyari Protokolü tarafından oluşturulan usul de dâhil olmak üzere, uygulanabilir uluslararası insan hakları mekanizmalarına erişim mümkün olmalıdır. Tazminat tedbirleri, eski hale getirme, tazminat, rehabilitasyon, tatmin ve hak ihlallerinin tekrarlanmaması garantilerini içerebilir.

Veri toplama ve araştırma: Devletler, akademi, sivil toplum ve özel sektörle işbirliği içinde, sokakta yaşayan çocuklar hakkında veri toplamak ve ayrıştırılmış bilgileri paylaşmak için sistematik, haklara saygılı, katılımcı mekanizmalar geliştirmelidir. Devletler, bu tür bilgilerin toplanmasının ve kullanılmasının bu çocukları damgalamamasını veya onlara zarar vermemesini sağlamalıdır. Devletler, hiçbir ayrımcılığa maruz kalmaksızın, kendi yetki alanları dâhilindeki her çocuk için sözleşmede belirtilen haklara saygı göstermeli ve bunları

güvence altına almalıdır. Ancak ayrımcılık, çocukların sokakta yaşamlarının başlıca nedenlerinden biridir. Çocuklar sokakla olan bağlantıları nedeniyle, yani sosyal kökenleri, mülkiyetleri, doğumları veya diğer statüleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalıyor ve bu da yaşam boyu olumsuz sonuçlara yol açıyor. Komite, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki “diğer statüyü” çocuğun veya ebeveynlerinin ve diğer aile üyelerinin sokak durumunu içerecek şekilde yorumlamaktadır. Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin verilerin toplanması, çocuklara ilişkin ulusal veri toplama sürecine entegre edilmeli, ulusal verilerin yalnızca hane halkı araştırmalarına dayanmaması, aynı zamanda hane ortamı dışında yaşayan çocukları da kapsamı sağlanmalıdır. Sokak koşullarındaki çocuklar, araştırmanın amaç ve gündemlerinin belirlenmesine, bilgi toplanmasına, politika oluşturmayı bilgilendirmek için araştırmaların analiz edilmesine ve yaygınlaştırılmasına ve özel müdahalelerin tasarlanmasına katılmalıdır (ÇHK, Genel Yorum 21, 2017, 6-9).

Dünyanın dört bir yanındaki ülkelerden elde edilen kanıtlar, sokakta çalışan ve sokakta evsiz çocukların düzenli olarak hayatta kalma stratejileri planlayıp uygulamaya koyduklarını, riskleri yönettiklerini ve sokak içi ve sokak dışı ortamlarda sunulan fırsatları değerlendirdiklerini göstermektedir (Burr, 2006; Evans, 2006). Sokak çocuklarını korumaya yönelik etkili stratejiler, onların dışlanması ele almalı ve aynı zamanda hedef faydalanıcıları oldukları hizmetlerin tasarlanması, sağlanması ve değerlendirilmesine anlamlı katılımlarını sağlayarak sokak çocuklarının eylemliliğini de tanımalıdır.

Türkiye’de Sokakta Yaşayan Çocuklara İlişkin Hukuki Düzenlemeler

UNICEF’in 2006 verilerine göre Türkiye’de 50 bin civarında sokak çocuğu olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayının göç, yoksulluk, pandemi ve ekonomik sorunlar sebebiyle günümüzde daha da artmış olduğu düşünülmekle birlikte güncel bir veriye ulaşılamamaktadır. Fakat

Başbakanlık İnsan Hakları Daire Başkanlığı'nın bütün valilik ve kaymakamlıklardan aldığı verilere göre 30 bini aşkın çocuğun hayatını sokakta sürdürdüğü; bunlardan sadece 30 bin 109'unun İstanbul'da yaşadığı kaydedilmiştir. Araştırmaya göre çalışan çocukların sayısı 41 bini aşmakta ve bu çocuklar yine en çok İstanbul'da bulunmaktadır. Türkiye'de sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara ilişkin istatistiki belirlemelere yönelik çeşitli çalışmalarda en çok İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Şanlı Urfa, Diyarbakır ve Muş illerine ilişkin belirlemeler ortaya konmuş olsa da bu sorunun genel bir sorun olduğu dikkate alınmalıdır. Sokak çocuklarının yüzde 92.6'sı erkek, yüzde 7.4'ü kızdır. İstanbul Valiliği'nin 2004 yılında yürüttüğü "Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi" verilerine göre bu çocukların sokağa çıkma yaşı en fazla 13-15 aralığındadır. Bunu sırasıyla 10-12 yaş, 16-18 yaş, 5-9 yaş ve 18 yaş üstü çocuklar takip etmektedir. Sokak çocuklarının büyük bir kısmı aynı zamanda çocuk işçi olarak çalışmaktadır. Çalışan çocukların yaşlarının oransal dağılımı ise şöyledir: Sokakta çalışan çocukların yüzde 80'ini 15-17 yaşındaki çocuklar, yüzde 16'sını 12-14 yaşındaki çocuklar ve yüzde 4'ünü ise 5-11 yaşındaki çocuklar oluşturmaktadır. Türkiye'de sokakta çalışan çocukların yüzde 45.5'i hizmet sektöründe, yüzde 30.8'i tarım sektöründe ve yüzde 23.7'si sanayi sektöründe çalışmaktadır. Çocuk işçilerin genellikle İstanbul ve büyük şehirlerde yaşamaları sebebiyle en fazla hizmet sektöründe çalıştıkları düşünülmektedir. 2019 yılında TÜİK tarafından yapılan "Hane Halkı İşgücü Araştırması" ve 5-17 yaş grubundaki çocuklara uygulanan "Çocuk İşgücü Araştırması" sonuçlarına göre Türkiye'de 5-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısı 720 bindir. Bu çocukların aynı yaş grubundaki çocuklar içinde payı ise yüzde 4.4'tür. Küçük yaştaki çocukların sokağa düştükleri, ergenlik çağındaki çocukların ise çoğunlukla çalıştıkları bilinmektedir (TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2021; Yetim Vakfı Sokak Çocukları Raporu, 2023).

Türkiye’de evsiz ve korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin faaliyetlerden uzun yıllar boyunca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) sorumlu olmuştur. Başlangıcı 1908 yılında yerel düzeyde Kırklareli’nde kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne dayanan ve sonrasında farklı illerde yaygınlaşarak 1934 yılında adı Çocuk Esirgeme Kurumuna dönüştürülen dernek 1937 yılında kamuya yararlı dernek statüsüne kavuşmuştur. 1957 yılında ilk olarak 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanunda düzenlemeler yapılarak ve 6972 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde, hakkında korunma kararı alınan 0-6 yaş çocukların Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı çocuk bakım yurtlarına, 7-18 yaş arasındaki çocukların ise MEB’e bağlı yetiştirme yurtlarına yerleştirilmesi gerekli kılınmıştır. Kanun ile ayrıca belediyeler ve il özel idarelerinin birlikte kuracakları Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri oluşturulmuştur. 1963 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurularak 2828 sayılı Kanun ile tüzel kişiliğe kavuşmuştur. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 0-6 yaş ve 7-18 yaş grubuna yönelik ayrı ayrı sunulan hizmetler, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yürütülmeye başlanmıştır. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulması ile birlikte Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun görevleri, sorumlulukları ve yetkileri bu Bakanlığa devredilmiştir. “Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, kadın, engelli ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşları kurmak ve işletmek” görevi yasayla Aile ve Sosyal Hizmetler

Bakanlığına verilmiştir. 0-12 yaş arasındaki çocuklara ve 13-18 yaş arasındaki gençlere yönelik ayrı daire başkanlıklarınca sunulan hizmetler Bakanlık bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü adı altında toplanmıştır. 2018 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleşerek, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak görev yapmaya başlamıştır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü hizmetlerini Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çatısı altında sürdürülmüştür. 2021 yılı itibariyle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oluşturulmuştur. Hâlihazırda Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde görevlerine devam etmektedir.

Türkiye, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükler bağlamında BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye taraf ülke olması nedeniyle kendi iç hukuk sisteminde bu düzenlemeleri yapmaktan sorumludur. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) kapsamlı içeriği ve çocuklara tanınması gereken hakların büyük ölçüde tanındığı bir çocuk hakları anayasası niteliğindedir (Uğurlu ve Gülsen, 2014). Türkiye 14 Eylül 1990 tarihinde bu anlaşmayı imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihli ve 4058 sayılı yasa ile onaylayarak 4 Mayıs 1995 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin BMÇHS'nden kaynaklanan yükümlülükleri çerçevesinde, 26 Mayıs 2000 tarih ve 2000/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulan "Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Üst ve Alt Kurulları" 22 Haziran 2001 tarihinde çalışmalarına başlamıştır (Akyüz, 2016). Dolayısıyla 1982 Anayasası'nın 90. maddesi gereğince kanun hükmünde olan BMÇHS ile uluslararası hukukta diğer tüm çocuklar gibi sokak çocuklarına tanınan ve önceki bölümde açıklanan haklar ve alınması gereken önlemler Türkiye için de geçerlidir.

Türk Hukuk Sisteminin normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan 1982 Anayasası'nda

ailenin korunması ve çocuk hakları başlıklı 41. maddesinde

“Devlet... özellikle ananın ve çocukların korunmasını... sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar... Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır...”

hükmü gereğince ailenin ve çocukları koruma görevi devletindir. Söz konusu anayasal düzenlemenin madde gerekçesinde şu ifadeler bulunmaktadır:

“...tarafı olduğumuz Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ile diğer uluslararası belgelerde yer alan ve çocuk haklarıyla ilgili kabul gören evrensel ilkeler, Anayasa metnine dahil edilmekte; her çocuğun himaye ve bakımdan yararlanma hakkı olduğu vurgulanmakta ve çocuğun ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Getirilen düzenlemeyle ayrıca Devlete, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukların korunmasına yönelik gerekli tedbirleri alma ödevi yüklenmektedir...”

Sokak çocukları sorununun Türk İdare Hukukunda görünümünün ortaya konulduğu çalışmada, Anayasal düzeyde sokak çocuklarının durumu, sosyal devlet ilkesi bağlamında devletin görev ve sorumlulukları; kanun önünde çocuğun ayrıcalıklı bir birey olarak değerlendirilmesi; çocuğun yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirebilme imkânına sahip olabilmesi; sağlıklı yaşam sürdürebilmesi, korunması, eğitimi, barınması ve sosyal güvenlik sistemi içindeki yerine ilişkin haklar ve düzenlemeler yer almıştır. Yılmaz’a (2018, 104) göre, Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasındaki çocuğa ilişkin anayasal düzenlemeler büyük ölçüde sosyal devlet olgusunun sonucu olan sosyo-ekonomik ve kültürel haklar bağlamında yer almıştır. Bu hakların sağlanması için devletin gerekli önlemleri alması noktasında devletin görevi olarak düzenlendiği açıktır. Anayasada çocuklarla ilgili ve çocuklar bağlamında pek çok husus, yasa koyucu tarafından düzenleme altına alınarak, anayasal düzenlemeler ile paralel şekilde birer kamu hizmeti olarak öngörülmüş, somut hale getirilmiştir. Çocuklara ilişkin kanuni düzenlemelerin içeriklerine bakıldığında, Anayasa normlarının somutlaştırıldığı; bu

normlarla idare bakımından anayasada çerçevesi çizilen çeşitli görevler ihdas edildiği görülmektedir.

Yay’a (2014) göre, 1961 Anayasası ile sosyal devleti kimliği Anayasa’da “sosyal devlet ilkesi” ile güvence altına alınmış ve sosyal devlet olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Sosyal devlette gelir dağılımında adaleti sağlamak ve yoksullukla mücadele etmek kavramı, kamu gelirleri ve kamu harcamalarını kullanarak toplumdaki gelir düzeyindeki eşitsizlikleri kaldırmak, zenginden fakire doğru geliri yeniden dağıtmak ve servet ve gelirler arasındaki dengesizlikleri azaltmaya çalışıp, milli gelirin adaletsiz dağılımı sonucunda yoksul düşen kişileri, güçsüzleri, düşkünleri, bakıma muhtaç çocukları korumak anlamındadır (Aktan ve Özkıvrak, 2008, 45). Ancak, 1980 sonrasında hem dünyada hem de ülke sınırları içinde yaşanan gelişmeler Türkiye’de sosyal devlete yönelik politikaların yeterince olmamasına ve 1982 Anayasası’nda tıpkı 1961 Anayasası’nda olduğu gibi yer bulan “sosyal devlet ilkesi” nin kağıt üzerinde kalmasına neden olmuştur. Türkiye sosyal devlet niteliklerinden giderek uzaklaşmış, neo-liberal politikalar hız kazanmıştır. Günümüzde de bu durum devam etmekte olup, dünyada yaşanan gelişmelerin devletin yeniden tanımlanmasını ve devletin rol ve fonksiyonlarının yeniden belirlenmesi ihtiyacını beraberinde getirmesiyle etkisini kaybeden sosyal devlet özelliği Türkiye’de önemini kaybetmektedir. Dolayısıyla toplumun değişik gruplarına sağlanan haklar yanında özellikle korunması ve desteklenmesi gereken kesimlere yönelik destekleyici mekanizmalar yeterli değildir.

Türkiye’de yasalarda sokakta yaşayan çocuklara ilişkin düzenlemeler incelendiğinde dağınık bir mevzuat söz konusudur. Pek çok mevzuatta (anayasa, yasalar, kanun hükmünde kararnameler, yönetmelikler, yönerge ve genelgeler gibi) aileyi, çocukların bakım, eğitim, sağlık ve korunmasını içeren çok sayıda düzenleme bulunmaktadır. Mevzuatın dağınıklığı ve

sık değişmesi takibini de güçleştirmektedir. Anayasada yer aldığı gibi tüm yasalarda aileyi, çocukları ve toplumun öncelikle korunması gereken kesimleri olarak çocukları ilgilendiren çeşitli hükümler bulunmakta ve kurumların birbiri ile işbirliği içinde çalışmaları emredilmektedir. Ancak yine de Çocuk Koruma Kanunu, Sosyal Hizmetler Kanunu, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun gibi kanunlardaki bazı temel düzenlemeler, doğrudan sokakta yaşayan çocuklara ilişkin önlemleri içermeleri nedeniyle kısaca aşağıda verilmiştir.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (SHK), korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir (2828 SHK, md 1). Bu Kanunun adı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu" iken, 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı KHK'nin 35 inci maddesiyle "Sosyal Hizmetler Kanunu" olarak değiştirilmiştir. Kanunda geçen "korunmaya ihtiyacı olan çocuk" kavramı,

"...beden, ruh ve ahlâk gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; (1) Ana veya babasız, ana ve babasız, (2) Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, (3) Ana veya babası veya her ikisi tarafından terkedilen, (4) Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocukları kapsamaktadır (m.3/b).

2828 sayılı SHK'nda geçen sosyal hizmet kuruluşları ise kanunun amacına ve belirtilen esaslara uygun faaliyette bulunan kuruluşlar olup, çocuk yuvaları (0-12 yaş), yetiştirme yurtları (13 -18 yaş), kreş ve gündüz bakımevi (0-6 yaş), yaşlılar için huzurevleri, engelliler için bakım ve rehabilitasyon merkezleri, suça sürüklenen ya da sokakta kalanlar için çocuk destek merkezleri, istismara ve şiddete uğrayan ve geçici olarak ağırlananlar için kadın ve erkek

konukevleri, toplum ve aile danışma merkezleri, yaşlıların ve engellilerin hayata katılmalarını kolaylaştıran aktif yaşam merkezi, çok amaçlı sosyal hizmet kuruluşları, çocuk evleri (0-18 yaş), sosyal hizmet merkezi, ev tipi sosyal hizmet birimleri ve koordinasyon merkezleri olarak sayılabilir. Bunlardan çocuk destek merkezleri, suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade etmektedir (m. 3).

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK), korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla oluşturulmuştur ve çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsamaktadır (md. 1,2). Kanunda çocuğun haklarının korunmasındaki temel ilkeler:

....çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, çocuğun ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa uğramaması, bilgilendirilerek karar sürecine katılması, diğer kurumlarla ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde çalışılması, insan haklarına dayalı, adil, etkili ve hızlı bir usul izlenmesi, soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğa durumuna özel bir özen gösterilmesi, kararların alınmasında ve uygulanmasında çocuğun yaşının ve gelişiminin dikkate alınarak eğitiminin, kişiliğinin ve toplumsal sorumluluğunun geliştirilmesinin desteklenmesi ve çocuğun özgürlüğünü kısıtlayıcı önlemlere en son çare olarak başvurulması, tedbir kararı verirken kurum bakımının son çare olarak düşünülmesi, kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulması, çocuklarla ilgili işlemlerde kimlik bilgilerinin ve diğer bilgilerinin gizliliğine önem verilmesi olarak sıralanabilir (m.4).

Bu temel ilkeler çocuklarla ilgili tüm yasal ve yönetsel işlemlerde gözetilmesi ve uyulması

gereken ilkelerdir. Yasaya göre çocuklar için alınan koruyucu ve destekleyici tedbirler danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri olarak sayılabilir:

“Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeyi içerir.

Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesini içermektedir.

Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesini içermektedir.

Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasını içermektedir.

Barınma tedbiri ise, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaktır. Bu kişilerin kimlik bilgileri ve adresleri talepleri halinde gizli tutulur” (md. 5).

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, büyük ölçüde İstanbul Sözleşmesine (2011) dayanılarak hazırlanmış (md. 2), 8 Mart 2012'de kabul edilmiş, 20 Mart 2012'de yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı şiddet gören ya da bu yönde bir tehdit altında bulunan kadın, çocuk, aile bireyi ve tek taraflı ısrarlı takip mağdurlarının korunması ve bu kişileri hedef alan şiddetin önlenmesi için alınacak önlemleri düzenlemektir. Kanun fiziksel şiddetin yanı sıra, ekonomik, psikolojik, cinsel şiddet gibi farklı şiddet türlerini de kapsamaktadır. 6284 sayılı kanuna göre, şiddet mağdurları ve şiddet uygulayanlar hakkında hâkim, kolluk görevlileri ve mülkî amirler tarafından, istem üzerine veya resen verilecek tedbir kararları yer almaktadır. Kanunda bu tedbir kararları koruyucu ve önleyici tedbir kararları olarak ayrı ayrı açıklanmıştır.

“Mülki idareler tarafından şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi bulunan kişilere ve yanındaki çocuklarına barınma yeri, geçici maddi yardım, psikolojik, mesleki, hukuki ve

sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti ve kreş imkanının sağlanması tedbirleri sayılabilir (md. 3). Hakim tarafından verilebilecek koruyucu tedbir kararları işyerinin değiştirilmesi, müşterek yerleşim yerinden farklı bir yerleşim yeri belirlenmesi, talep ve koşulları sağlama halinde tapuya aile konutu şerhi konulması, gerekli koşullar sağlandığında hayati risk söz konusu olursa tanık koruma programı hükümlerine göre kimlik ve diğer bilgilerinin değiştirilmesinin sağlanması sayılabilir” (md. 4).

Hakim tarafından verilebilecek önleyici tedbir kararları ise özetle, şiddet uygulayanın konuttan uzaklaştırılması, çocuklarına yaklaşmaması ve eğer varsa kişisel ilişki kurulmasının refakatçi eşliğinde yaptırılması, silah taşımamasının engellenmesi, alkol ve madde bağımlılığı söz konusu ise korunan kişinin yakınında kullanılmasının engellenmesi ve bir sağlık kuruluşunda tedavi ettirilmesinin sağlanması gibi. Bu Kanunda belirtilen tedbirlerle birlikte hâkim, 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirler ile 4721 sayılı Kanun hükümlerine göre velayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar vermeye yetkilidir. Şiddet uygulayan, aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan yahut katkıda bulunan kişi ise 4721 sayılı Kanun hükümlerine göre nafakaya hükmedilmemiş olması kaydıyla hâkim, şiddet mağdurunun yaşam düzeyini göz önünde bulundurarak talep edilmese dahi tedbir nafakasına hükmedebilir (md. 5). 6284 Sayılı kanun, ailenin korunması ve özellikle aile içi şiddet koşullarında çocukların da zarar görmesi nedeniyle tüm koruma ve önleme tedbirlerinde sadece kadını değil beraberindeki çocukları da korumayı hedeflemektedir. Özellikle çocukları sokakta yaşamaya iten sebepler kısmında da incelendiği gibi, aile ortamındaki şiddet, istismar, yoksulluk, anne-babanın alkol ve madde bağımlılığı gibi etkenler çocukların aile ortamından geçişi ya da sürekli olarak uzaklaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla aile ortamından kaynaklanan sorunların azalması, çocukların ve kadınların aile ortamında huzurlu biçimde yaşamasının sağlanması, topluma üretken bireyler olarak katılmalarının desteklenmesi ve sağlıklı aile ilişkilerinin kurulmasının özendirilmesi ve

kamu gücü tarafından bu tür yasal önlemler alınması, sokakta yaşayan çocukların sayıca azaltılması için önleyici mekanizmalar olarak düşünülebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sokakta yaşayan çocuklar konusunun çocuk hakları bağlamında ele alındığı bu çalışmada, öncelikle “sokak çocuğu” kavramının çatı bir kavram olarak ele alındığına dikkat çekmek yerinde olacaktır. Sokakta yaşayan ve çalışan çocukların aileleri ile bağlarını sürdürmelerine, sokakta geçirilen zamana ve sokakla kurdukları bağlara göre farklı biçimlerde kategorilere ayrılabilceğı açıktır (Ennew, 2000; Moura, 2002; UNICEF, 1998). Bu sınıflandırılmaların yapılması, bu koşullara göre her bir gruba giren çocukların kendi koşullarına özgü önlemler ve destekleyici mekanizmalar üretilmesi gereğı açısından önemlidir.

Başka bir saptama da sokakta yaşayan çocukların çok farklı adlandırmalarla farklı sorun grupları ile bağlantılı olarak incelenmesidir. Örneğın sokakta yaşayan çocukların aynı zamanda sokakta çalışıyor olmaları, çocuk işçiliğı sorunuyla yakından bağlantılıdır. Dolayısıyla erken yaşta kötü çalışma koşullarında çalıştırılan çocukların araştırıldığı çalışmalar da sokakta yaşayan çocuklar sorunu ile bağlantılıdır. Bunun dışında sokakta yaşayan çocukların her türlü riske açık olmaları, erken yaşta suça sürüklenmelerine, şiddet ve istismara uğramalarına da zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle gerek suçun faili olarak suça sürüklenen çocuklar başlığı altında; gerekse suçun mağduru olarak fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddete ve istismara uğramaları bağlamında ele alınan araştırmaların ve çalışmaların konusu sokakta yaşayan çocuklarla bağlantılı olarak ele alınabilmektedir. Dolayısıyla sokakta yaşayan çocuklara ilişkin yapılan çalışmalar oldukça karmaşık ve çok boyutlu olarak ele alınarak incelenmelidir.

Sokakta yaşayan çocukların hukuki açıdan değerlendirildiğı ve çocuk hakları

bağlamında ele alındığı bu çalışmada, uluslararası mevzuat ve Türkiye'deki iç hukuk düzenlemeleri incelenmiştir. Uluslararası düzlemde Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin tüm ilkeleri tüm çocuklarla ilgili olmakla birlikte özel olarak 32. maddesi çocuk işçiliği, 33. maddesi çocukların madde bağımlılığından korunması ve 34. maddesi çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması bağlamında sokak çocukları açısından özel olarak anlam taşımaktadır denilebilir. Bunun dışında taraf devletlerin almaları gereken önlemler ve bu önlemlerin alınmasında ülkeler arası işbirliğinin sağlanmasına da vurgu yapılmıştır. Ancak sokak çocuklarına ilişkin BM tarafından ilk kapsamlı karar 1992 yılında alınmıştır. Hükümetleri, sokak çocuklarının sorunlarıyla mücadele etmek için aktif olarak kapsamlı çözümler aramaya devam etmeye ve onların topluma tam katılımlarını yeniden tesis etmek ve diğerlerinin yanı sıra yeterli beslenme, barınma, sağlık bakımı ve eğitim sağlamak için önlemler almaya çağırmıştır (BM, A/47/678/Add.2, 22 Şubat, 1993). Bu kararla sokak çocuklarına ilişkin güvenlik, sağlık hizmeti, danışmanlık, eğitim, mesleki eğitim, hukuki yardım ve diğer sosyal hizmetleri sağlamaya yönelik programları olan barınma evleri aracılığıyla yardım etmeye yönelik girişimler ortaya çıkmıştır. Sonraki dönemlerde özellikle sivil toplum örgütlerinin sokak çocuklarına ilişkin çeşitli projelendirilmiş yardım hizmetleri ve devlet kurumlarıyla işbirlikleri artmıştır. 2001 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseye Sokak Çocukları Konsorsiyumu tarafından sunulan raporda özetle şu sorunlara dikkat çekilerek bazı tespitlerde bulunulmuştur: Raporda öncelikle sokakta yaşayan çocukların durumu suçla itilme riskleri yüksek grupta olmaları nedeniyle çocuk adalet sistemi üzerindeki düzenlemeler bağlamında ele alınmıştır. Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) 2017 tarihli Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumunda, sokakta yaşayan çocuklara yönelik strateji ve girişimlerde çocuk hakları yaklaşımını uygulama konusunda devletlerin yükümlülükleri

açıklığa kavuşturulmuştur. Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumda çocuk hakları yaklaşımını temel alan bütünsel uzun vadeli stratejiler, çocuk hakları yaklaşımı ve ulusal stratejiler olarak ele alınarak açıklanmıştır.

Türkiye’de evsiz ve korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin faaliyetlerden uzun yıllar boyunca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) sorumlu olmuştur. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulması ile birlikte Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun görevleri, sorumlulukları ve yetkileri bu Bakanlığa devredilmiştir. 2021 yılı itibarıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oluşturulmuştur. Hâlihazırda Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde görevlerine devam etmektedir. Türkiye, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükler bağlamında BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye taraf ülke olması nedeniyle kendi iç hukuk sisteminde bu düzenlemeleri yapmaktan sorumludur. Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin iç hukuk bağlamında yapılan değerlendirmede Türkiye’de yasalarda sokakta yaşayan çocuklara ilişkin düzenlemeler incelendiğinde dağınık bir mevzuat söz konusudur. Pek çok mevzuatta (anayasa, yasalar, kanun hükmünde kararnameler, yönetmelikler, yönerge ve genelgeler gibi) aileyi, çocukların bakım, eğitim, sağlık ve korunmasını içeren çok sayıda düzenleme bulunmaktadır. Mevzuatın dağınıklığı ve sık değişmesi takibini de güçleştirmektedir. Anayasada yer aldığı gibi tüm yasalarda aileyi, çocukları ve toplumun öncelikle korunması gereken kesimleri olarak çocukları ilgilendiren çeşitli hükümler bulunmakta ve kurumların birbiri ile işbirliği içinde çalışmaları emredilmektedir. Ancak yine de Çocuk Koruma Kanunu, Sosyal Hizmetler Kanunu, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun gibi kanunlardaki bazı temel düzenlemeler, doğrudan sokakta yaşayan çocuklara ilişkin önlemleri içermektedir.

Research and Publication Ethics

In this study, all rules specified in the "Directive on Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions" were followed. None of the actions specified under the second section of the Directive, "Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics", have been carried out.)

Disclosure Statements

1. Contribution rate statement of researchers: First Author 60%, Second Author 40%
2. No potential conflict of interest was reported by the authors.

Kaynakça

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012). *Resmi Gazete*.

Yayın Tarihi: 20/3/2012 Sayısı: 28239. Numarası: 6284.

Aktan, C. C.; Özkıvrak Ö. (2008), *Sosyal refah devleti*. İstanbul: Okutan Yayınları

Akyüz, E. (2016). *Çocuk hukuku, çocukların hakları ve korunması*, Genişletilmiş 5. Baskı.

Ankara: Pegem Akademi,

Barış, İ. (2011). Sokakta yaşayan çocuklar ve aileleri: İstanbul örneği. *Sosyoloji*

Konferansları. 39, 93-100.

Benítez, S.T. (2007). *State of the world's street children: violence*. London: Consortium for Street Children. Plymouth.

Burr, R., (2006) *Vietnam's children in a changing world*. Rutgers University Press.

Consortium for Street Children (2023) *Ensuring decision makers have the right information to make plans benefiting street children*. <https://www.streetchildren.org/our-work/research/>

Council of Europe Street Children: *Co-ordinated research programme in the social field*.

(1994). Council of Europe Pres, Strasburg.

Çocuk Koruma Kanunu (2005). *Resmi Gazete*. Yayıml Tarih: 15.7.2005. Sayısı: 25876.

Numarası: 5395.

Ennew, J., (2000). Why the convention is not about street children in Fottrell, D. (Ed.)

Revisiting children's rights: 10 years of the UN convention on the rights of the child.

The Hague: Kluwer Law International.

Evans, R., (2006) Negotiating social identities: The influence of gender, age and ethnicity on young people's street careers' in Tanzania. *Children's Geographies*, 4(1), 109.

Fantahun, T.; Taa, B. (2022). Children of the street: The cause and consequence of their social exclusion in Gondar city, north west Ethiopia. *Cogent Social Sciences*. 8: 2068268 <https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2068268>

Konanç E. (1992), *Korunmaya muhtaç kent çocukları*, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research a guide to desing and implementation*. S. Turan (Çev.), Nobel Yayınevi.

Moura, S., (2002). The social construction of street children: Configuration and implications. *British Journal of Social Work*, 32, 353-367.

Patton, M. (2001). *Quin, qualitative research & evaluation methods*, Suge Papplications. Sage Publishing.

Roux, J.; Smith, C.S. (1998). Causes and characteristics of the street child phenomenon: A global perspective. *Journal Adolescence*. 12 (131), 683-688.

Street Child's Safeguarding and Child Protection (2022). *Street child annual report 2021-2022*. Street child and financial statements for the year ended 31 March 2022.

- Registered Charity no: 1128536. Registered Company no: 06749574 (England and Wales) <https://a.storyblok.com/f/138292/x/5c2490b51f/annual-report-21-22-1.pdf>
- Sosyal Hizmetler Kanunu (1983). *Resmi Gazete*. Yayıml Tarih:24.5.1983. Sayısı: 18059. Numarası: 2828. from <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf>
- Tavşancıl, E.; Arslan, A. E. (2001). *Sözel ve yazılı materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epilison Yayıncılık.
- Theirworld (2023). *Street children: A summary of the global issue of street children and homeless children*. <https://theirworld.org/resources/street-children/>
- Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK (2022). İstatistiklerle çocuk: Statistics on child 2021. Yayın N4652. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_cocuk_2021.pdf
- Uğurlu, Z.; Gülsen, I. (2014). Çocuk hakları ve hukuki bağlamda çocuğun ihmal ve istismardan korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1): 1-24.
- United Nations Committee on the Rights of the Child (2017). *General comment No. 21 on children in street situations*. Consortium For Street Children. <https://www.streetchildren.org/resources/general-comment-no-21-2017-on-children-in-street-situations/>
- United Nations Economic and Social Council (2001). *Concerns violence and abuses committed against street children*. Consortium for Street Children (London) E/CN.4/2001/NGO/188 <https://digitallibrary.un.org/record/437375?ln=en>
- United Nations General Assembly (47th sess. : 1992-1993). *The plight of street childre : resolution / adopted by the General Assembly. A/RES/47/126* <https://digitallibrary.un.org/record/158450#record-files-collapse-header>
- UNICEF. (1998). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı*.

Yay, S. (2014). Tarihsel süreçte Türkiye’de sosyal devlet. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*.

3(9) Kış, 147-161.

YADER: Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanları Koruma, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

(2023). *Çocuk Esirgeme Kurumu*. <https://www.yader.org.tr/cek/>

Yetim Vakfı (2023). *Sokak çocukları raporu*. (Hazırlayanlar: Ayşenur Kork, Hale Büsre

Yaşa, Mervenur Gündoğdu). İstanbul, Nisan 2023

<https://yetimvakfi.org.tr/rsm/images/yetim-vakfi-sokak-cocuklari-raporu-2023.pdf>

Yıldırım, A.; Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.

Yılmaz, D. (2018). İdare hukuku perspektifinden sokak çocukları. *Ankara Barosu Dergisi*, 4,

76-144.

The Effect of Technology and Internet on Preschool Children's Developmental Areas

¹Prof. Dr. Hakan Uşaklı

Abstract:

21st-century kids are more tech-savvy than their predecessors. The impacts of technology on children's brains and their socio-emotional, cognitive, and physical development have received a lot of attention as a result of this rise in use. A lot of this research is still in its early stages, particularly the brain-based studies. Furthermore, studies usually find very weak correlations between child outcomes and technology use; it is unclear if technology causes these results, and tiny impact sizes raise questions about the implications for kids in the real world. Legislators in numerous nations have generally set stringent guidelines for kids' computer use despite these worries. This document outlines what has been persuasively demonstrated after reviewing a portion of the research on the impacts of technology on children's cognitive, physical, socioemotional, and brain development. In order to provide practical, evidence-based suggestions and to get a deeper understanding of how technology impacts children, it also highlights areas in which further high-quality research is required.

Keywords: Technology, Internet, Preschool Children, Developmental Area

Teknoloji ve İnternetin Okul Öncesi Çocukların Gelişim Alanlarına Etkisi

Öz:

21. yüzyıl çocukları, kendilerinden öncekilere kıyasla teknolojiye daha meraklı. Teknolojinin çocukların beyinleri ve sosyo-duygusal, bilişsel ve fiziksel gelişimleri üzerindeki etkileri, kullanımdaki bu artışın bir sonucu olarak büyük ilgi görmüştür. Bu araştırmaların birçoğu, özellikle de beyin temelli çalışmalar henüz başlangıç aşamasındadır. Ayrıca, çalışmalar genellikle çocuk sonuçları ve teknoloji kullanımı arasında çok zayıf korelasyonlar bulmaktadır; teknolojinin bu sonuçlara neden olup olmadığı belirsizdir ve küçük etki boyutları, gerçek dünyadaki çocuklar için sonuçlar hakkında sorular ortaya çıkarmaktadır. Birçok ülkedeki yasa

¹ Corresponding Author: Prof. Dr., Sinop University, Turkey, E-mail: husakli@sinop.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4307-2226>

koyucular, bu endişelere rağmen çocukların bilgisayar kullanımı için genellikle katı kurallar belirlemiştir. Bu belge, teknolojinin çocukların bilişsel, fiziksel, sosyo-duygusal ve beyin gelişimi üzerindeki etkilerine ilişkin araştırmaların bir kısmını gözden geçirdikten sonra ikna edici bir şekilde ortaya konanları özetlemektedir. Pratik, kanıta dayalı öneriler sunmak ve teknolojinin çocukları nasıl etkilediğini daha iyi anlamak için, daha fazla yüksek kaliteli araştırmaya ihtiyaç duyulan alanları da vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, İnternet, Okul Öncesi Çocuklar, Gelişim Alanı.

Article History

Article arrival: 19 July, 2023

Accept: 27.Oct.2023

Publish: 10.11.2023

Article type: Research article

Article language: English

Citation: Uşaklı, H. (2023). The effect of technology and internet on preschool children's developmental areas. *Journal of Educational Studies (J-EDUCAT)*. 1(1), p. 44-.55.

The Effect of Technology and Internet on Preschool Children's Developmental Areas

Introduction

Today, as in many countries of the world, the place and importance of technology in our country is increasing day by day. The Internet, on the other hand, is a worldwide widespread and ever-growing communication network, where many computer systems are interconnected, and it is a technology that emerged after people's desire to "store, share and easily access the information produced" increasing day by day. Technology has become an important part of our lives and has become widespread in every field. The widespread use of technology enables us to access the information we want instantly, saves time and makes our lives easier.

Internet, gaming and social media addiction can be seen in all ages and genders (Özcan, 2016). Pre-school education is the educational process that includes all the experiences of the child from birth to primary school age (Aral, 2000). During this period, children learn by modelling. Mothers and fathers are the most effective models in the development process of children. While the place and importance of technological devices in our lives is increasing,

the use of technological devices by parents at home and the interest and curiosity of preschool children in technological tools are increasing. The gradual increase in this interest has also affected the developmental areas of preschool children. Although pre-school children do not acquire literacy skills, they are specialized in the use of technological tools. Despite the opinions pointing to the benefits of introducing technology to children at a young age, there are findings that this technology can be harmful to the development and health of children if it is not used correctly (Arisoy, 2009; Griffiths, 1995).

It has been observed that when children use technology more than necessary, it also affects their children's social-emotional development, language development, cognitive development, and motor skills. It has been observed that children in this period have a positive effect on their development when they use technological tools in place and on time. However, if the child spends too much time on technological tools and uses them out of their needs, it has a negative impact on the child's developmental areas. In the next part of the study, the effects of technology in the development areas will be given.

The Effect of Technology on Social and Emotional Development

Social and emotional development is the child's ability to express himself, to be in harmony with himself and his environment, and to control his emotions. Internet and gaming addiction can lead to social emotional learning problems in children (Uşaklı, 2017).

When activities, studies or games with technological tools are played, it causes the child to complete the task given to him and to enjoy it. Since technological devices attract the attention of children, educational games, songs or videos suitable for their development increase the child's motivation. When asked to complete educational games suitable for the development of the child on the computer or tablet, the child's ability to take responsibility develops.

However, if the technological tools are not used in their place and time; (1) Decrease in

the child's outdoor games, (2) Increases his orientation towards individual games rather than group games, (3) It prevents the socialization of the child, (4) It causes a decrease in peer relations, (5) The decrease in peer relations has led to a decrease in the child's face-to-face communication. (6) Excessive use of technological devices brings along some health problems such as depression, low self-esteem, shyness, emotional and social skills deficiencies. It also hinders the development of the child's cooperation and sharing skills and the child's ability to take responsibility.

The Effect of Technology on Language Development

Language development is the acquisition, storage and use of words and symbols in accordance with the rules of the language. The environmental factors and cultural structure of the child have affected language development. His school and preschool teacher helped him use this development. Turkish activities in pre-school, reading stories, completing the story and the questions asked at the end of the story support the language development of the child. Technology can have an important place in language development through the motivation and opportunities it provides. For example, with appropriate software, children can construct more complex and longer sentences and speak more fluently. (Akkoyunlu, 2002)

When all these are done, the language development of the child is supported positively. However, it has both positive and negative effects. The child's spending too much time on technological devices isolates the child from the world and prevents him from establishing relationships with those around him. This makes it difficult for the child to start the conversation and cannot express his thoughts correctly. It prevents the construction of sentences and the development of vocabulary according to syntax rules.

The Effect of Technology on Cognitive Development

Cognitive development includes the development of active mental activities such as perceiving the world around the individual, understanding, learning, remembering, reasoning, decision making and problem solving. Preschool children are expected to acquire developmental characteristics in these areas. The use of technological tools in place and on time supports positively influencing cognitive development.

Activities or studies to be done with technological tools attract the attention of the child in the cognitive field and enable him to concentrate his attention. The use of technological tools in the preschool period develops children's high-level skills such as creativity, critical thinking and problem solving. Studies or activities with technological tools affect the cognitive field of the child positively when the gains and indicators are appropriate. When the studies or games presented in the technological environment are in accordance with the vitality principle, it helps to facilitate the use of the skills acquired by the child in real life. When the activities or games are suitable for the acquisitions, they are embodied in the technological environment, allowing children to learn more easily and acquire the acquisitions more easily.

Despite all this, excessive use of technological tools; (1) It has prevented children from using their mental activities effectively. (2) It has led to the emergence of attention problems. (3) It has negatively affected his ability to understand his feelings and thoughts. (4) It negatively affects cognitive functions (impulse control, self-regulation, mental flexibility, ability to understand the thoughts and feelings of others) (Nathanson, Sharp, Aladé, Rasmussen & Christy, 2013).

Effect of Technology on Motor Development

Motor development is the voluntary mobilization of the organism in parallel with the physical growth and development of the central nervous system. While children spend time immobile for a long time with technological devices negatively affect their gross and fine motor

development such as large and small muscle skills, hand and eye coordination, hand and eye coordination develops when moving the mouse in the necessary direction, clicking or using the keyboard in computer use (Akkoyunlu, 2002).

Purpose of the Research

It is aimed to examine the effects of technological tools on the developmental areas of preschool children. It is aimed to examine how the technological devices and internet use, which are spent more than necessary time, affect the developmental areas of children, and how the technological tools used in place and on time affect the development

Methodology

In this study, qualitative research model was used to obtain reliable information. In this study, the document analysis method, one of the qualitative research methods, was used. In this study, document analysis was used as a stand-alone data collection method. Within the scope of this study, articles and master's theses written between 2000-2019 on the effect of technology on children's development areas were examined. In order to reach these documents, a literature search was made from sites such as Google Academic and National Thesis Center. In this study, which was carried out by the method of document analysis, work was continued on 9 articles and 3 master's theses. In this study, descriptive analysis method was used in the analysis of the data obtained from the document review. In this method, data is interpreted according to previously determined themes.

Results

The findings of this study were obtained by examining the researches on 'The Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children'. The obtained data has been tabulated. In this section, the findings related to the problems of the research are given.

The article written between the years 2000-2019 on the analysis of the studies on the "Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children", the years of the master's theses, and the results are shown in the table below.

Table 1

Years of Study on The Investigation of the Effects of Technology on the Development Areas of Pre-School Children Between 2000-2019

No	Year of Publication	Frequency
1	2000	1
2	2002	1
3	2008	2
4	2009	2
5	2013	1
6	2015	1
7	2018	2
8	2019	2

In the Table 1 above, the annual frequencies of the studies on the "Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children" are given. The studies on the "Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children" are given in the form of a pie chart. 1 study in 2000, 1 study in 2002, 2 studies in 2008, 2 studies in 2009, 1 study in 2013, 1 study in 2015, 2 studies in 2018, 2 studies in 2019. The most studies were done in 2008, 2009, 2018 and 2019.

Table 2

Types of Studies Conducted on The Effect of Technology on the Development Areas of Pre-School Children Between 2000-2019

No	Type of Operation	Frequency
1	Article	9
2	Master Thesis	3

In the Table 2 above, the frequencies of the types of studies on 'The Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children' are given. Studies on 'The Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children' are given in the form of a pie

chart. There are 9 articles and 3 master's thesis types.

Table 3

Methods of the Studies Conducted on the Effect of Technology on The Development Areas of Pre-School Children Between 2000-2019

No	Types of Operation	Frequency
1	Descriptive Method	7
2	Quantitative Method	5

The study methods of the studies on 'The Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children' are given in the form of a pie chart. In 7 of the articles, descriptive method was used as study methods. Descriptive method was used in 2 of the working methods of the Master's Theses, and quantitative method was used in 3 of the Master's Theses.

In the table above, the frequencies of the methods of the studies on the "Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children" are given.

Table 4

Data Collection Tools of the Studies Made on The Effect of Technology on The Development Areas of Pre-School Children Between 2000-2019

No	Data Collection Tool	Frequency
1	Information Collection Form	1
2	Survey of parents' opinions on technology use by preschool children	2
3	Social skills assessment scale	1
4	Technology survey form	1

In the table above, the frequencies of the data collection tools of the studies on the "Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children" are given.

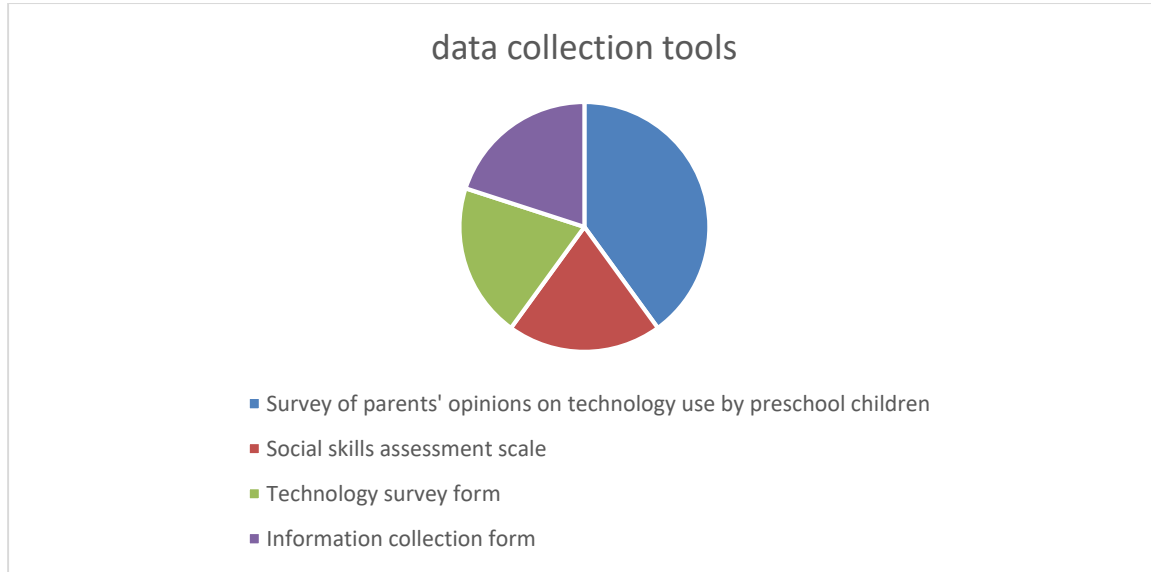

Figure 1. *Data Collection Tools*

The data collection tools of the studies on 'The Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children' are given in the form of a pie chart. Information collection form tool was used in 1 of the article. In the second part of the Master's Thesis, a survey of parents' opinions about the technology use of preschool children was used. Social skills assessment scale was used in 1 of the Yuksel Bachelor's Thesis. Technology questionnaire was used in 1 of the Master Thesis.

Conclusion

In this study, it is aimed to examine the studies on 'The Effect of Technology on the Development Areas of Preschool Children' between 2000-2019. Studies were mostly carried out at pre-school education level. Study types are mostly master's thesis. Studies were carried out mostly in 2008, 2009, 2018 and 2019. Studies were carried out mostly with descriptive method. Various scales were used as data collection tools.

Technology has become an important part of our lives and has become widespread in every field, and the benefits of the internet are increasing day by day, with the advancement of

technology. Preschool children take their parents as a model in terms of their developmental characteristics. When parents spend too much time on technological devices, their children are also affected by this, and they begin to attract their attention. Technological developments are variable and have affected preschool children with their effects, types, types and duration. Technological devices, which have positive and negative effects in developmental areas, have also affected the physical and psychological areas of preschool children. It is important that preschool children use technological devices in a supervised and controlled manner, as it will positively affect their developmental areas.

Children in the twenty-first century are more tech-savvy than previous generations. Because of this increase in use, there has been a lot of focus on the effects of technology on children's brains and their socio-emotional, cognitive, and physical development. Much of this research, particularly brain-based research, is still in its early stages. Furthermore, research frequently reveals extremely modest correlations between technology usage and child outcomes; whether technology is to blame for these outcomes is unknown, and small impact sizes raise concerns about real-world consequences for children. Despite these concerns, legislators in several nations have established standards for children's technology use, which are typically restrictive. This study examines some of the research on the impacts of technology on children's brain, cognitive, socio-emotional, and physical development, and summarizes what has been convincingly shown. It also identifies areas where further high-quality research is needed to better understand how technology affects children and to help the creation of effective, evidence-based guidelines. 'Children's internet use time, children's online content selections, parental management of their children's internet usage, parental measures for children's internet usage, internet impacts on children' are the findings. The findings and advice offered are believed to be beneficial to parents in terms of their children's proper internet usage attitudes. Because of the

numerous recent technological breakthroughs, parenting children of today's generation presents a unique set of obstacles. There's no doubting that technology has a huge impact on our lives and the lives of our children. Children's growing social skills, relationships, health, and overall ability to focus can all be harmed by technology.

Research and Publication Ethics

In this study, all rules specified in the "Directive on Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions" were followed. None of the actions specified under the second section of the Directive, "Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics", have been carried out.)

Disclosure Statements

1. Contribution rate statement of researchers: Author 100%
2. No potential conflict of interest was reported by the author.

References

- Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 53-68.
- Akkoyunlu, B & Tuğrul, B. (2002). Okul öncesi çocuklarının ev yaşantısındaki teknolojik etkileşimlerinin bilgisayar okuryazarlığı becerileri üzerindeki etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23(4),12-21.
- Aral, N & Yaşar, M. (2010). Yaratıcı düşünme becerilerinde okul öncesi eğitimin etkisi, kurumsal *Eğitim Bilim* 3 (3).201-209.
- Cömert, I & Kayıran, S. (2010). Çocuk ve ergenlerde internet kullanımı, *Çocuk Dergisi* 10(4),166-170. doi:10.5222/j.child.2010.166
- Çakar, M. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynlerinin teknoloji kullanımlarının çocukların teknoloji kullanımı üzerine etkisi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Okan

Üniversitesi.

Karayağız, G. (2009). Çocuk ve gençlerde internet kullanımı, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 8(5), 445-450.

Kaşıkcı, D, Çağıltağ, K, Karakuş, T, Kurşun, E & Ogan, C. (2014) Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 230-243.

Kelleci, M. (2008). İnternet, cep telefonu, bilgisayar oyunlarının çocuk ve gençlerin ruh sağlığına etkileri, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 7(3), 253-256.

Kılınç, S. (2015). Okul öncesi çağındaki çocukların teknoloji kullanımı hakkında ebeveyn görüşlerinin incelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Dumlupınar Üniversitesi

Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z & Özdiñler, A. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerindeki etkisi, *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*. 5(2), 221-247. DOI <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.2.0051>

Özcan, F. (2018). Okul öncesi eğitimi alan çocuklarda teknoloji kullanımı ve sosyal becerilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Kastamonu Üniversitesi.

Özcan, K. (2016). İnternet, oyun bağımlılığı ve siber zorbalık. Uşaklı, H. (Ed.). *Hayat Boyu Kapsamlı Rehberlik ve Psikolojik Danışma* (ss. 441-461). Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.

Tuncer, N. (2000). Çocuk ve internet kullanımı, *Türk Kütüphaneciliği* 14(2), 205-212.

Uşaklı, H. (2017). Sosyal duygusal öğrenme nedir neden önemlidir (insan ilişkilerinde beş duygu alanı). *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 1-16.

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.314566>

Causes of Psychopathological Disorders in Students Studying Abroad

¹Dosent Allahyarova Sevinc

²Dosent Səməndərova Aydan

Abstract:

Adaptation of students studying abroad to the country they are studying in is a very long and difficult process. As a result of difficult adaptation, depression, anxiety and stress are found in students. The Finnish University in the network of European universities under the leadership of Vatsk; Andrews, Jennie, John University of London in the United Kingdom; Carroll, Ryan Among Students of Hermeneutics in America; Lepine has conducted research at an Australian university and others in various countries. The conducted researches make it possible to identify the mental health problems of foreign students studying in the country, to know the centers to which they can apply and to apply in time. In modern times, depression is noted with a high percentage among foreign students. It is a mental disorder characterized by low mood, accompanied by agitation, high fatigue, feelings of worthlessness, suicidal thoughts, decreased appetite, insomnia, psychomotor inhibition or agitation, as well as various somatic symptoms and complaints. In the medical context, depression differs from the usual meaning of the term - a state of hopelessness, depression and sadness - and requires medical attention.

Keywords: Student, Study abroad, Psychopathological disorders.

Xaricdə Təhsil Alan Tələbələrdə Psixopatoloji Pozuntuların Yaranma Səbəbləri

Öz:

Xaricdə təhsil alan tələbələrin adaptasiyası çox uzun və çətin prosesdir. Çətin uyğunlaşma nəticəsində şagirdlər depressiya, narahatlıq və stress yaşayırlar. Vatskın rəhbərlik etdiyi Avropa universitetləri şəbəkəsinin bir hissəsi olan Finlandiya Universiteti; Andrews, Jennie, John's University of London, Böyük Britaniya; Carroll, Rayan Amerikada Hermenevtika

¹ Corresponding Author: Dosent, Bakı Dövlət Universiteti, Azerbaijan, E-mail: seva68@mail.ru

² Dosent, Bakı Dövlət Universiteti, Azerbaijan, E-mail: a.sudan77@mail.ru

Tələbələr Arasında; Lepine Avstraliya universitetində və müxtəlif ölkələrin digər universitetlərində araşdırma aparıb. Aparılan araşdırmalar ölkədə təhsil alan əcnəbi tələbələrin psixi sağlamlıq problemlərinin müəyyən edilməsinə, müraciət edə biləcəkləri mərkəzləri bilmək və müraciətlərini vaxtında həyata keçirməyə imkan verir. Bildirilir ki, müasir dövrdə əcnəbi tələbələr arasında depressiya yüksək səviyyədə müşahidə olunur. Bu, aşağı əhval-ruhiyyə, həyəcan, həddindən artıq yorğunluq, dəyərsizlik hissləri, intihar düşüncələri, işləmə qabiliyyəti, yuxusuzluq, psixomotor inhibə və ya həyəcan, həmçinin müxtəlif somatik simptomlar və şikayətlərlə müşayiət olunan psixi pozğunluqdur. Tibbi kontekstdə depressiya terminin ümumi mənasından (ümitsizlik, depressiya və kədər vəziyyəti) fərqlənir və tibbi müdaxilə tələb edir.

Açar Sözlər: Tələbə, Xaricdə təhsil, Psixopatoloji pozuntular.

Article History

Article arrival: 25 July, 2023

Accept: 01 Nov..2023

Publish: 10.11.2023

Article type: Research article

Article language: Azerbaijan.

Citation: Allahyarova, S. & Səməndərova, A. (2023). Xaricdə təhsil alan tələbələrdə psixopatoloji pozuntuların yaranma səbəbləri. *Journal of Educational Studies (J-EDUCAT)*. 1(1), p.56-68.

Xaricdə Təhsil Alan Tələbələrdə Psixopatoloji Pozuntuların Yaranma Səbəbləri

Giriş

Xaricdə təhsil alan tələbələrin təhsil aldıkları ölkəyə adaptasiya olmaları olduqca uzunmüddətli və çətin prosesdir. Adaptasiyanın çətin getməsi nəticəsində tələbələrdə depressiya, təşviş və stressə rast gəlinir. Finlandiya universiteti Vatskin rəhbərliyi ilə Avropa universitetlər şəbəkəsində; Andrews, Jennie, John Birləşmiş Krallıqda London universitetində; Carroll, Ryan Amerikada hermenevtika tələbələri arasında; Lepine Avstraliya universitetində və digərləri müxtəlif ölkələrdə tədqiqatlar aparmışdır. Aparılan tədqiqatlar ölkədə təhsil alan xarici tələbələrin psixi sağlamlıq problemlərini müəyyən etməyə, müraciət edə biləcəkləri mərkəzləri tanımağa və vaxtında müraciət etməyə şərait yaradır.

Xaricdə Təhsil Alan Tələbələrdə Psixopatoloji Pozuntuların Yaranma Səbəbləri

Depressiya xarici tələbələr arasında geniş yayılmışdır [1]. Finlandiya universiteti Avropa universitetlər şəbəkəsində çox saylı xarici tələbələrlə tədqiqat keçirmişdir [5]. Bu tədqiqatın məqsədi xarici tələbələr arasında depressiya göstəricilərini ölçmək idi. Bu tədqiqat avropada yaşayan tələbələr arasında depressiyanın yayılmasının göstəricisi oldu. Vatsk qeyd edir ki, xarici tələbələrin sayı günü-gündən artır. Bu tələbələr müxtəlif ölkələrdən gəlir və onlar əsasən ölkələrarası biznes, informasiya texnologiyaları, kimya və maşın qayırma ixtisasları üzrə təhsil alırlar. Bu tələbələr oxuduqları müddətdə müxtəlif problemlərlə rastlaşırlar. Bura dil problemi, maddi problem, mədəniyyət şoku, adaptasiya problemi, iqlim problemi, tənhalıq və akkomadasiya problemləri daxildir. Bu səbəblər xarici tələbələr arasında depressiyaya səbəb olur. Müasir dövrdə xarici tələbələr arasında depressiya yüksək faizlə qeyd olunur [6]. O – həyəcan, yüksək halsızlıq, gərəksizlik hissi, intihara dair fikirlər, iştahanın azalması, yuxusuzluq, psixomotor tormozlanma və ya həyəcan, həmçinin müxtəlif somatik simptom və şikayətlər ilə müşayiət olunan, əhval-ruhiyyənin enməsi ilə səciyyələnən psixi pozuntudur. Tibbi kontekstdə depressiya, bu terminin adi anlamından – ümitsizlik, əzginlik və kədər halından – fərqlənir və tibbi yardımın göstərilməsini tələb edir.

Depressiya ən geniş yayılmış psixi pozuntudur. Müxtəlif mənbələrə əsasən böyük yaş dövrünə aid olan əhəlinin həyatı boyu depressiyaya “yoluxması”, kişilər arasında 2,5%-dən 10%-dək, qadınlar arasında isə 5%-dən 20%-dək dəyişir.

Xarici tələbələr arasında depressiyanın yayılma göstəriciləri kişilər və qadınlar arasında yaxın olub kişilər arasında 25%, qadınlar arasında isə 26%-dir. Depressiya və digər psixi sağlamlıq pozuntuları xarici tələbələr arasında olduqca aktual problemdir. Ayzenberq öz tədqiqatlarında bakalavr təhsili alan xarici tələbələr arasında depressiya və təşviş göstəricilərinin 13%, magistr təhsili alan tələbələr arasında isə 16 % olduğunu qeyd etmişdir.

Amerika Universitetləri Psixi Sağlamlıq Assosiasiyası apardıqları tədqiqatlarda müəyyən etdilər ki, xarici tələbələr arasında depressiya göstəriciləri 2020–ci ildə 10%-dən 2008-ci ildə 18 %-ə qalxmışdır. Bu da depressiya göstəricilərinin xarici tələbələr arasında getdikcə daha çox yayıldığını göstərir.

Depressiya, bu pozuntudan əziyyət çəkən qohumları olan şəxslərdə 1,5-3 dəfə daha çox təsadüf olunur. Eyni zamanda bütün dünyada depressiyanın yayılma səviyyəsinin yüksəlməsi və bu məfhumun gəncləşməsi tendensiyası qeydə alınır [2].

Depressiya daha çox psixi pozuntunun bio-psixo-sosial modelinə uyğun gəlir [3]. Yeni mühitə uyğunlaşma tələbələrə sosial adaptasiya problemləri yaradır. Buna görə də xarici tələbələrə depressiyanın yaranması əsasən sosial faktorlarla əlaqəli olur. Xarici tələbələr arasında demoqrafik və sosial göstəricilər depressiyanın ağır dərəcəsini şərtləndirir. Xarici tələbələrə depressiyanı əsas 3 amil şərtləndirir.

Şekil 1. Xarici Tələbələrə Depressiyanın Şərtləndiriciləri

Məntiqi reqressiya analizi göstərdiki xarici tələbələr arasında depressiyanı şərtləndirən

digər sosial amillərə çalışmaların sayı, yuxunun keyfiyyəti və yaşayış şərtləri də daxildir.

Şəkil 2. *Xarici Tələbələrdə Depressiyan Sosial Faktorlar*

Depressiya zamanı aşağıdakı sosial faktorlar mühüm rol oynayırlar:

- arzu olunmaz sosial dəyişiklik,
- maddi problemlər,
- işsizlik,
- sosial müdafiəsizlik.

Psixoloji faktorlar arasında diqqət yetirilən məsələlər aşağıdakılardır:

- uşaqlıqda yaşanan psixotravmalar,
- ailə və şəxsiyyətlərarası problemlər,
- həyatda baş verən mühüm dəyişikliklər,
- tənhalıq .

Depressiyanın inkişafına səbəb olan bioloji faktorlar:

- irsi xarakter daşıyan depressiyaya meyillilik,
- bəzi somatik xəstəliklər,
- alkoqolun və narkotik maddələrin qəbulu,
- bəzi dərman maddələri.

Xarici tələbələr arasında depressiyanın ölçülməsi, qiymətləndirilməsi olduqca vacibdir. Bu onlarda olan psixi sağlamlıq problemlərinin vaxtında aşkar edilməsini və müalicə olunmasını təmin edir.

Psixi və Davranış Pozuntularının Beynəlxalq Təsnifatına (XBT-10) uyğun şəkildə depressiv pozuntu diaqnozunun qoyulması üçün əlamətlər 2 həftədən az olmayaraq müşahidə edilməlidir. Anamnezdə maniakal və ya hipomaniakal epizodlar olmamalıdır. Simptomlar psixoaktiv maddələrin qəbulu və ya istənilən orqanik psixi xəstəlik ilə əlaqəli olmamalıdır.

Depressiyanın əsas əlamətləri:

- Şəxs üçün qeyri-normal hesab edilən səviyyədə uzun müddət əhvalın enməsi;
- Adətən şəxs üçün xoş olan məşğuliyyətə aydın formada marağın və alınan zövqün azalması;
- Demək olar ki, hər gün müşahidə edilən yorulma və güc tükənməsi.

Depressiyanın əlavə əlamətləri:

- Özünəinam və özünüqiymətləndirmə hissinin enməsi;
- Səbəbsiz özünütənqid və ya qeyri-adekvat günahkarlıq hissi;
- Təkrarlanan ölüm və özünəqəsd fikirləri və ya intihar davranışı;
- Düşünmə və fikir cəmləmə qabiliyyətinin azalması;
- Tormozlanma və ya həyəcanla müşayiət olunan psixomotor fəallığın pozulması (subyektiv və ya obyektiv);
- İstənilən növ yuxu pozuntusu (yuxusuzluq və ya yuxuculluq, süstlük);
- Çəki dəyişkənliyi ilə müşayiət olunan iştahanın dəyişməsi (artması və ya azalması) [3].

İfadə səviyyəsindən asılı olaraq əlamətlər fərqlənir:

Yüngül depressiya epizodu— əsas əlamətlərdən ən azı 2-si və əlavə əlamətlər müşahidə olunur (ümumi sayda 4-dən az olmayaraq);

Orta dərəcəli depressiya epizodu— əsas əlamətlərdən ən azı 2-si və əlavə əlamətlər müşahidə olunur (ümumi sayda 6-dan az olmayaraq);

Ağır depressiya epizodu— əsas əlamətlərin hər üçü və əlavə əlamətlər müşahidə olunur (ümumi sayda 8-dən az olmayaraq);

Psixotik əlamətlərlə ağır depressiya epizodu sayıqlama, qarabasma və ya depressiv stupor zamanı diaqnozlaşdırılmalıdır. Bu halda özünügünahlandırma sayıqlamaları, ipoxondrik, nihilistik və persikutor məzmunlu münasibət daha xarakterik mövzulardandır [9].

Şəkil 3. *Depressiyanın Klinik Əlamətləri*

Affektiv əlamətlərə əhvalın aşağı olması, həyəcan; davranışa pozuntularına hərəkətlərin tormozlanması, ajitasiya; motivasiya əksikliyinə maraq və həzz alma hissinin itirilməsi, məhsuldarlığın azalması; koqnitiv pozuntulara təfəkkürün ləngiməsi, özünü aşağı qiymətləndirmə, günah hissi, suicidal düşüncələr, diqqətin zəifləməsi; somato-vegetativ əlamətlərə isə yuxusuzluq, iştahın olmaması və fiziki diskomfort hissi aiddir.

Depressiyanın xarici tələbələr arasında aktuallığının əsas aspektlərindən biri akademik nəaliyyətləri aşağı salmasıdır. Psixi sağlamlıq departamentinin (2012) nəticələrinə görə

skrining vasitəsilə depressiyanın müəyyən edilməsi vaxtında müdaxiləyə səbəb olur ki onun nəticəsində depressiyanın klinik səviyyəyə qalxmasının, intihar niyyətlərinin formalaşmasının qarşısı alınır. Ona görə də xarici tələbələrle vaxtında skrininglərin keçirilməsi, nəticələrin araşdırılması və maarifləndirmə proqramının aparılması olduqca vacibdir.

Bir sindrom kimi depressiya bir çox somatik və ya psixi xəstəliklərin əlaməti və ya nəticəsi kimi meydana gələ bilər. Belə hallarda heç də həmişə depressiyanın ümumi patogenetik mexanizmlərə malik olmasını, onun xəstəliyə ikinci psixoloji reaksiya olmasını və ya onun digər xəstəlikdən asılı olmayaraq yaranmasını müəyyənləşdirmək mümkün olmur.

Depressiv pozuntu istənilən yaş dövründə başlaya bilər. Lakin bununla yanaşı o daha çox 25-30 yaş arası başlayır. O qəfildən məsələn güclü stresslə əlaqədar yarana bilər və ya bir neçə gün və həftə müddətində tədricən inkişaf edə bilər. Bu zaman depressiyanın əlamətləri kimi həyəcan, təlaş tutmaları və ya ümumi narahatlıq müşahidə edilə bilər. Depressiv epizodun davamlılığı bir neçə aydan, bir neçə ilədək təəddüd edir, müalicə olunmadan yaşanan depressiya epizodları adətən 6 aydan 9 ayadək davam edir [4].

Depressiya təkrarlanan residiv verən xəstəlikdir. Birinci epizoddan sonra residiv təhlükəsi 50%, ikinci epizoddan sonra 75%, üçüncü epizoddan sonra 90% təşkil edir. Residiv göstəriciləri 45 yaşdan yuxarı qruplar arasında xüsusilə yüksəkdir. Remissiya dövründə insanların çoxu ilkin hallarına qayıdırlar, lakin bəzi insanlarda qalıq əlamətlər də qeydə alınır. Demək olar ki, bütün halların 20%-də, xüsusilə də adekvat müalicə ilə təmin olunmayan hallarda, depressiya xroniki xəstəliyə çevrilir və remissiya olmadan keçir [7].

Depressiyanın ən ağır nəticəsi intihardır. Depressiyadan əziyyət çəkən şəxslərin 15-20%-i həyatlarına intiharla son qoyurlar. Depressiyanın digər nəticələrinə, işin (vəzifənin) itirilməsi, təcrid, təhlükəli davranış formaları, alkoqoldan və digər psixoaktiv maddələrdən istifadə aiddir.

Depressiv pozuntu şəxsin ailəsinə və yaxınlarına, xüsusilə də uşaqlarına – depressiyadan əziyyət çəkən xəstənin valideynlik funksiyalarını yerinə yetirmək imkanının azalması ilə əlaqədar olaraq, – mənfi təsir göstərir. Depressiv pozuntu insanın fiziki sağlamlığına mənfi təsir göstərə, yanaşı gedən somatik xəstəliyin gedişini ağırlaşdırır. Bundan əlavə depressiya zamanı ürək-damar patologiyalarının yaranması ehtimalı da artır [8].

Gollust, Eisenberg, Golberstein 2018-ci ildə, Kisch, Leino və Silverman (2015) apardıqları tədqiqatın nəticələrinə görə xarici tələbələr arasında depressiya suisid və digər təhlükəli davranışları da şərtləndirir. Wang (2017) araşdırmasına görə isə depressiv simptomların və intihar düşüncələrinin vaxtında müəyyən edilməsi və müalicəyə cəlb edilməsi ağır nəticələrin qarşısını alır. Garlow, Rosenberg və Moorenin (2018) apardıqları tədqiqatda skrikinqdə depressiya üzrə pozitiv nəticələr göstərən tələbələrin 16 %-i psixi sağlamlıq mərkəzinə müraciət etmiş və sağalmışdır. Eyni zamanda intihar düşüncələri olan 14% tələbə Psixi Sağlamlıq Mərkəzinə yönləndirilmiş və belə davranışların qarşısı alınmışdır.

İntihar cəhdlərinin yüksək təhlükəsi ilə əlaqədar olan faktorları da nəzərdən keçirmək lazımdır. Onlara aşağıdakılar aiddir:

Depressiya ilə əlaqədar amillərə intihara dair fikirlərin, qərar və planların mövcudluğu, əvvəl yaşanan intihar cəhdləri, alkoqol və narkotik maddələrin qəbulu, kəskin psixotik simptomların mövcudluğu (imperativ qarabasmalar, özünü günahlandırma sayıqlamaları) imkansızlıq-ələcsizlik və ya günah hissi ilə müşayiət olunan ağır depressiya və həmçinin ifadə olunmuş həyəcan və tələş, depressiyanın ağır somatik xəstəlik ilə yanaşı getməsi aiddir [10].

Sosial-demoqrafik amillərə intiharı həyata keçirmək üçün öldürücü maddələri əldə etmək imkanı, intihara irsi meyllilik və digər insan tərəfindən icra olunan intiharın müşahidəsi, yeniyetmə və ya ahıl yaş dövrü, arzuolunmaz həyat şəraiti (tənhalıq, işsizlik, sosial dəstəyin

yoxluğu), uşaqlıqda yaşanan psixoloji travmalar (zorakılıq, valideyn itkisi) kişi cinsinə mənsubluq daxildir.

Depressiyanın ən ağır nəticəsi intihardır – depressiyadan əzab çəkən şəxslərin 15-20%-i həyatlarına intihar vasitəsi ilə son qoyurlar. Xarici tələbələrdə intihar düşüncələri kişilər arasında 13% qadınlar arasında isə 10%-dir.

Depressiya insan həyatında neqativ fəsadlara səbəb olur. Depressiyanın neqativ fəsadlarına aşağıdakılar daxildir:

- işin itirilməsi
- sosial cəhətdən təcrid olunma
- alkoqol və narkotiklərdən istifadə.

Depressiv pozuntu şəxsin ailəsinə və yaxınlarına neqativ təsir göstərir. Depressiv xəstənin valideynlik funksiyalarını yerinə yetirmək imkanı azaldığından bu neqativ təsir xüsusilə uşaqlar üzərində hiss olunur. Məhsuldarlığın azalması, tez-tez işə çıxmamaq, davamiyyətin aşağı düşməsi, sosial əlaqələrin qırılması da depressiya ilə bağlıdır. Depressiv pozuntu xarici tələbənin fiziki sağlamlığına da mənfi təsir göstərir o yanaşı gedən somatik xəstəliyin gedişini ağırlaşdırır, həmçinin depressiya zamanı ürək-damar patologiyasının yaranma tezliyi yüksəlmiş olur.

Xarici tələbələrin böyük bir qismimin psixi sağlamlıq problemləri və bu zaman harada və necə yardımın göstərilməsi haqqında informasiyası olmur. Bunun üçün tələbələrlə vaxtında maarifləndirmə və istiqamətləndirmə işləri aparılmalıdır.

Depressiv şəxslərə olan psixoloji müdaxilələrə aşağıdakılar daxildir:

1. Xarici tələbələrin maarifləndirilməsi.

Depressiyaya, onun müxtəlif təzahürlərinə, müalicə metodları və profilaktikasına dair

məlumat verən psixoloqla keçirilən mütəmadi görüşlər zamanı aparılır. Şəxsin diqqətinə çatdırılacaq əsas məlumatlar bu istiqamətdə verilir:

2. Depressiya iradə zəifliyi və əqli çatışmazlıq deyil, o tibbi problemdir. Sağalma – qaydadır, istisna hal deyil. Müalicə demək olar ki, bütün şəxslərə kömək edir. Müalicənin məqsədi sadəcə əhvalın yaxşılaşdırılması deyil, tam sağalma və gələcəkdə emosional problemlərin öhdəsindən gəlmək bacarığını daha da inkişaf etdirməkdir. Depressiyanın birinci epizoddan sonra 50%, ikinci epizoddan sonra 70%, üçüncü epizoddan sonra 90% təkrarlanmaq ehtimalı olduğu üçün uzunmüddətli müalicəyə ehtiyac vardır. Depressiyanın ilkin əlamətləri təzahür etdiyi təqdirdə şəxs və onun ailə üzvləri sayıqlıq göstərməli və yardım üçün mümkün qədər tez müraciət etməlidirlər. Xarici tələbələrdə sağlam həyat tərzini.

Sağlam həyat tərzini depressiv simptomların yaranma tezliyini və ağırlıq dərəcəsini azaldır. Sağlam həyat tərzinə dair əsas tövsiyələrə stress yaradan situasiyalardan qaçmaq, gündəlik vəzifələri düzgün bölmək, alkoqol və narkotik maddələrin qəbulunu dayandırmaq, düzgün yuxu rejiminə riayət etmə, qida qəbulunun balanslaşdırılması, fiziki məşqlər (idman, aerobika, üzgüçülük, qaçış), xoşagəlməli məşğuliyyətə ayrılan vaxtın artırılması (əyləncənin planlaşdırılması, xoşagəlməli insanlarla ünsiyyət, müaliə, filmlərə baxmaq) daxildir.

3. Problemin həllinə yönəldilmiş məsləhətləşmə.

Problemin həllinə yönəlməli məsləhətləşmə ən sadə və səmərəli müdaxilədir. Bu növ məsləhətləşmənin məqsədi tələbəni öz resurslarından istifadə etməklə problemlərinin öhdəsindən necə gəlməyə dair təlimləndirməkdir. Bura problemin müzakirəsi və müəyyənləşdirilməsi, onun həlli üçün aydın və əldə oluna bilən məqsədlərin müəyyənləşdirilməsi, qərarın müxtəlif növ variantlarının işlənilməsi və bütünlükdə “lehinə” və “əleyhinə” variantların gözdən keçirilməsi, üstünlük verilən qərarın seçimi və

mərhələli planın nəzərdən keçirilməsi, bu planın həyata keçirilməsi, problemin həllinə dair nəticənin qiymətləndirilməsi daxildir.

Research and Publication Ethics

In this study, all rules specified in the "Directive on Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions" were followed. None of the actions specified under the second section of the Directive, "Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics", have been carried out.)

Disclosure Statements

1. Contribution rate statement of researchers: First Author 50%, Second Author 50%
2. No potential conflict of interest was reported by the authors.

İstifadə Ədilmiş Ədəbiyyat Siyahısı

- [1] *Depressiyanın diaqnostikası və müalicəsi üzrə klinik protokol*. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi. Bakı: 2009, 60 s.
- [2] İsmayilov N. V., İsmayilov F. N. *Tibbi psixologiya və psixoterapiya*. Bakı: 2011, 26-73 s.
- [3] Международная классификация болезней. Классификация психических расстройств. Клинические описания и указания по диагностике. Всемирная Организация Здравоохранения. Санкт- Петербург: Оверлайн, 2014, 173с.
- [4] American Psychiatric Association. *Practice guideline for the treatment of patients with major depressive disorder*. Second Edition, Washington, DC 2000.
- [5] Allchin L, Cox, Dzurec L, Arthur J, Engler. *First-year nursing students' accounts of reasons for student depression*. University of Connecticut, 2017.
- [6] Carroll, J. and J. Ryan, Eds. *Teaching International Students: Improving learning for all*. London, Routledge, 2015.

- [7] Institute for Clinical Systems Improvement Health Care Guideline: *Major Depression in Adults in Primary Care* 11th edition May 2008
- [8] Lepine J.P. et al. Depression in the community: the first pan- *European study DEPRES (Depression Research in European Society)*. Int. Clin. Psychopharmacol. 2017;12(1):19-29.
- [9] National Institute for Health and Clinical Excellence: *Clinical Guideline 23 (amended)* Depression: management of depression in primary and secondary care April 2017
- [10] Royal Australian and New Zealand College of Psychiatrists: Clinical Practice Guidelines Team for Depression Australian and New Zealand clinical practice guidelines for the treatment of depression Australian and New Zealand *Journal of Psychiatry* 2014; 38:389-407

The Role of Montessori Education in Child Development

¹Kazımova Çimnaz

Abstract:

Preschool education has a great role in the development of children. Montessori school is one of the schools that has a great role in child development. The main purpose of the article is to explain the pedagogical features of Montessori education, the main principles of this education and its impact on child development. Maria Montessori, the founder of Montessori education, was an Italian physician, educator and innovator. The main features that distinguished her approach from other approaches were that the child learns by making mistakes independently and drawing conclusions from these mistakes, giving children freedom of choice, game-based learning, based on children's joint activity, and the teacher as a facilitator. Montessori noted that children have 4 stages of development. Each of these stages is described in detail in the article. Montessori training serves 3 main goals: motor training, affective training and language training. The principles of Montessori education are reflected in the article: respect for the child, absorbent mind, sensitive periods, comprehensive education, individualized learning, movement, freedom of choice, prepared learning environment, intrinsic motivation, and the principle of independence. Montessori education plays an important role in child development. Thus, this training forms independence and self-confidence in children, develops critical thinking skills in them, supports social skills and emotional development in children. In addition to developing creative thinking and imagination in children, it instills problem-solving skills and a love of learning at the same time. The Montessori method, which develops children's fine motor movements, also leads to language development in them.

Keywords: Montessori, Independent learning, Facilitator, Motor learning, Affective learning, Language learning.

Montessori Təliminin Uşaq İnkişafında Rolu

Öz:

Uşaqların inkişafında məktəbəqədər təhsilin böyük rolu var. Uşaq inkişafında böyük xidmətlər

¹ Corresponding Author: Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan, E-mail: kazimova.cimnaz7@gmail.com

göstərən məktəblərdən biri də Montessori məktəbidir. Məqalənin əsas məqsədi Montessori təhsilinin pədaqoji xüsusiyyətlərini, bu təhsilin əsas prinsiplərini və uşaq inkişafına təsirini izah etməkdir. Montessori yanaşmasını digər yanaşmalardan fərqləndirən əsas xüsusiyyətlər, uşağın səhv etmək və bu səhvlərdən nəticə çıxarmaqla müstəqil öyrənməsi, uşağa seçim azadlığı verməsi, uşaqların ümumi fəaliyyətinə əsaslanan oyun əsaslı öyrənmə, müəllimin fasilitator olmasıdır. Montessori uşaqların 4 inkişaf mərhələsinin olduğunu bildirdi. Bu mərhələlərin hər biri məqalədə ətraflı təsvir edilmişdir. Montessori təhsili 3 əsas məqsədə xidmət edir: motor təhsili, emosional təhsil və dil təhsili. Məqalədə Montessori təhsilinin prinsipləri öz əksini tapmışdır: uşağa hörmət, ağılla mənimsənilməsi, həssas dövrlər, hərtərəfli təhsil, fərdi öyrənmə, hərəkət, seçim azadlığı, hazırlanmış təlim mühiti, daxili motivasiya və müstəqillik prinsipi. Montessori təhsili uşaqlarda müstəqillik və özünə inam yaradır, tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirir, uşaqlarda sosial bacarıqları və emosional inkişafı dəstəkləyir. Uşaqlarda yaradıcı təfəkkür və təxəyyül inkişaf etdirməklə yanaşı, problem həll etmə bacarıqlarını və öyrənmə sevgisini də aşılayır. Uşaqların incə motor hərəkətlərini təkmilləşdirən Montessori üsulu onlarda dil inkişafına da səbəb olur.

Açar Sözlər: Montessori, Müstəqil Öyrənmə, Fasilitator, Motor təlim, Affektiv təlim, Dil təlimi

Article History

Article arrival: 21 August, 2023

Accept: 04 Nov..2023

Publish: 10.11.2023

Article type: Research article

Article language: Azerbaijan.

Citation: Çimnaz, K. (2023). Montessori təliminin uşaq inkişafında rolu *Journal of Educational Studies (J-EDUCAT)*. 1(1), p.69-80.

Montessori Təliminin Uşaq İnkişafında Rolu

Giriş

Uşaqların inkişafında məktəbəqədər təhsilin böyük rolu var. Uşaq inkişafında böyük xidmətlər göstərən məktəblərdən biri də Montessori məktəbidir. Məqalənin əsas məqsədi Montessori təhsilinin pədaqoji xüsusiyyətlərini, bu təhsilin əsas prinsiplərini və uşaq inkişafına təsirini izah etməkdir.

Montessori Təliminin Pədaqoji Xüsusiyyətləri

1896-cı il Roma Universiteti Tibb fakültəsinin ilk qadın məzunu olan Maria Montessori İtalyan həkim, pədaqoq və novator idi. O, uşaqların təbii şəkildə öyrənmə yoluna əsaslanan

təhsil metodu ilə məşhur olmuşdur. Montessori, 6 yanvar 1907-ci ildə Romada ilk Montessori məktəbini -Casa dei Bambini yaradır. Bunun ardınca, o dünyanı gəzir və təhsilə xüsusi yanaşması ilə bir çox insanları cəlb edir. Eyni zamanda təhsilə dair baxışlarını əks etdirən “The Montessori Method” kitabının müəllifi olan Maria Montessori qısa zaman ərzində bütün dünyada yeni metodu ilə məşhur olur. Hazırda dünyanın müxtəlif ölkələrində minlərlə Montessori məktəbi var.

Montessori özfəaliyyətə, praktiki öyrənməyə və birgə oyuna əsaslanan təhsil metodudur. Montessori siniflərində uşaqlar öyrənərkən yaradıcı seçimlər edir. Uşaqlar dünya haqqında bilikləri kəşf etmək və araşdırmaq və maksimum potensialını inkişaf etdirmək üçün qruplar və fərdi şəkildə işləyirlər. Yüksək təlim keçmiş müəllim isə prosesi istiqamətləndirmək üçün yaşa uyğun fəaliyyətlər təklif edərək bir növ fasilitatorluq edir. Müəllimlər yaxşı müşahidəçi olmalı və yalnız uşaq tələb etdikdə müdaxilə etməlidirlər.

Montessori mühitində uşaqlar araşdıraraq, səhvlər edərək və bu səhvlərdən nəticə çıxararaq öyrənirlər. Səhvlərindən nəticə çıxarması, səhvini dərk etməsi olduqca vacibdir. Əgər uşaq səhvini başa düşmürsə, bu onun həmin sahəni yaxşı dərk etmədiyini göstərir.

Montessori qeyd edir ki, uşaqlara müəyyən bir mühitdə müstəqil şəkildə öyrənməyə və öyrənmə materiallarını öz maraqlarına əsasən seçməyə imkan verilməlidir. Tədris mühiti yalnız obyektiv olaraq müəllim tərəfindən müəyyən edilir. Montessori mühitində materiallar sadəcə mürəkəbə doğru seçilir.

Montessori sinif otaqları müəyyən yaş aralığında olan uşaqların ehtiyaclarını ödəmək üçün nəzərdə tutulmuş gözəl hazırlanmış mühitlərdir. Dr. Maria Montessori kəşf etdi ki, bu tip siniflərdə təcrübəyə əsaslanan öyrənmə dil, riyaziyyat, elm, musiqi və sosial əlaqələrin daha dərindən dərk edilməsinə səbəb olur.

Montessori sinifindəki hər bir material uşağın təbii maraqları ilə mövcud fəaliyyətlər arasında uyğunluq yaradaraq, uşağın inkişafının hər bir aspektini dəstəkləyir. Uşaqlar öz təcrübələri və öz sürətləri ilə öyrənə bilirlər.

Montessori uşaqların 4 inkişaf mərhələsi olduğunu qeyd edirdi:

1. 0-6 yaş arası mərhələ.
2. 6-12 yaş arası mərhələ
3. 12-18 yaş arası mərhələ
4. 18-24 yaş arası mərhələ

Montessori ilk mərhələni 3 dövrə ayırır

1. Birinci dövr: 0-6 yaş arası. Bu zaman endokrin hormonunun aktiv ifrazı və neyronların tez hərəkət etməsi nəticəsində Montessori bu mərhələni öyrənmənin ən intensiv olduğu mərhələ kimi görür. Əgər uşaq bu dövrdə lazım olan bilik və bacarıqları qazanmasa sonradan həmin bilikləri əldə etmək çətin olacaqdır.

2. İkinci dövr: 0-3 yaş arası. Bu dövr şüursuz mərhələ adlanır. Uşaq hərəkətə qarşı həssaslıq qazandıqca əl koordinasiyası, tarazlıq və yerimə kimi davranışlar inkişaf edir. Bədən koordinasiyası və eşitmə ilə yanaşı, dildə də inkişaf baş verir. Bu dövrdə uşağa mümkün qədər çox stimül vermək lazımdır.

3. Üçüncü dövr: 3-6 yaş arası. Bu dövr ətraf mühitdən gələn təəssüratlar təhlil edilir. Şüursuz dövrdən şüurlu dövrə keçilir. Əvvəllər qeyri-şüuri əldə edilən qazanclar yenilənir və inkişaf etdirilir. Bu dövrdə kollektivə qoşulmaqla sosial adaptasiyaya nail olmaq uşaq üçün çox vacibdir.

İkinci mərhələ 6-12 yaş aralığını əhatə edir. Bu dövr uşaqlar müstəqil şəkildə öyrənməyə meyilli olurlar. Uşaqların nitqində “Mən bunu özüm də düşünə bilərəm” ifadəsi tez-tez

müşahidə olunur.

Bu yaşda uşaqlar əxlaqi nizam axtarmağa başlayır və vicdanlarında doğru-yalan hissini inkişaf etdirirlər. Bu mərhələ onlara ədaləti və başqalarına necə kömək etməyi öyrətmək üçün yaxşı vaxtdır. Uşağın vicdanı yaxşı ilə pis, doğru ilə yanlış arasında fərq qoymağa başlayır. Uşaqda ədalət şüuru inkişaf edir.

Bu inkişaf mərhələsində uşaq böyük fiziki dəyişikliklərə məruz qalır, daha çox sosiallaşmağa başlayır və müstəqillik əldə etmək istəyir. Uşaq; Biliyini sosial, mədəni, mənəvi və dini baxımdan genişləndirmək arzusundadır. Uşaq beyni mücərrəd düşünməyə hazır olmağa başlayır. Davamlı olaraq "Niyə?" sualını verir.

Üçüncü mərhələ 12-18 yaş dövrüdür. Bu səviyyədə uşaqlar özünə önəm verməyə və özünüqiymətləndirməyə başlayır. Onlarda tənqidi düşüncə, mənəvi və sosial dəyərlər inkişaf edir. Fiziki dəyişikliklər rol oynayır, orqanizm yetkinləşir və sağlamlıq baxımından həssas bir dövrüdür. Qərarlılığa əsaslanır. Fiziki dəyişikliklərə görə yeniyetmələr qorunmaq və təhlükəsiz olmaq ehtiyacını hiss edirlər. Onlar həm emosional, həm də fiziki cəhətdən zəifdirlər. Bundan əlavə, sosial mühitdə müstəqil olmaq istəyi də yaranır.

Dördüncü mərhələ 18-24 yaşı əhatə edir. Dördüncü inkişaf səviyyəsi gənc yetkinin öz mənəvi mənliyi üzərində işləməsi və ya daha yüksək səviyyədə özünü dərk etməsi ilə ifadə edilir. Bu monoton inkişaf mərhələsidir. Həyat daha sürətli keçməyə başlayır. Uşaq qarşısındakı imkanların fərqindədir.

Bu mərhələ maliyyə cəhətdən müstəqillik üçün güclü istək ilə xarakterizə olunur. Gənclərdə "Mən özüm ala bilərəm." fikri tez-tez müşahidə olunur.

Montessori yanaşması 3 əsas məqsədə xidmət edir. Bunlar motor təlimi, affektiv təlim və dil təlimidir.

1. Motor təlimi: Bu təlim geyinmə, soyunma, çimmək, əşya daşımaq, süpürmək, bitkilərə və ya ev heyvanlarına qulluq etmək kimi gündəlik praktiki bacarıqları əhatə edir. Montessori qeyd edir ki, uşağa nə edəcəyini şifahi şəkildə deyil, nümayiş etdirərək öyrətmək lazımdır. Gimnastika və ritmik məşqlər motor təhsilində fiziki koordinasiya və tarazlığın inkişafı üçün olduqca vacibdir. Montessoriyə görə gələcəkdə akademik öyrənmənin uğurlu alınması üçün uşaqda hərəkəti bacarıqları inkişaf etdirmək olduqca vacibdir.

2. Affektiv təlim: Montessori hisslərin inkişafı üçün öyrədici oyuncaq materiallar hazırlamışdı. Bu materiallar təqdim edilərkən, uşaq onlar arasındakı bir sıra fərqləri müəyyənləşdirməyə çalışır. Bu fərqlərə forma, rəng, uzunluq və digər xüsusiyyətlər aiddir. Affektiv təlim nəticəsində uşağın müqayisə, mühakimə etmək və sonda qərar vermək bacarıqları inkişaf edir.

3. Dil təlimi: Montessori vurğulayır ki, uşaq ətrafındakı hər cür səsləri dərk etməli və beləliklə, müxtəlif səslər arasındakı əlaqəni öyrənməlidir. Bu halda müəllimin aydın danışması olduqca vacibdir.

Montessori Təliminin Prinsipləri

Montessori təlimi 10 əsas prinsipə əsaslanır. İlk prinsip uşağa hörmət adlanır. Belə ki, Montessori fəlsəfəsi hər bir uşağın unikallığına, seçim etmək, öz səhvlərini düzəltmək, öz sürəti ilə işləmək azadlığına hörmət etməyi nəzərdə tutur. Montessori və onun davamçıları uşaqlarla dərin hörmət əsasında ünsiyyət qururdular.

İkinci prinsip absorbent ağıl kimi qeyd olunur. Maria Montessorinin tədqiqatları müəyyənləşdirmişdir ki, uşaq həyatının ilk 6 ili onun inkişafında ən mühüm rol oynayan dövrdür. O, bu mərhələni absorbent ağıl adlandırmışdır. Belə ki, həmin dövrdə uşaq ətraf-aləmlə bağlı məlumatları daha tez qavrayır. Bu müddət ərzində onlar öz mədəniyyətlərini,

dünyalarını dərk edərək sürətlə inkişaf edir, intellekt və şəxsiyyətlərinin əsasını qururlar.

Üçüncü prinsip sensitiv dövrlər adlanır. Maria Montessori müşahidə etmişdir ki, uşaqlar spesifik bilik sahələrini və öz qabiliyyətlərini öyrənməyə ən qadir olduqları zaman inkişaflarında xüsusi mərhələdən keçirlər. O, bu mərhələni sensitiv dövr adlandırır. Sensitiv dövrün xüsusiyyətlərinə aşağıdakılar aiddir: diqqət, təkrarlama, bir işə bağlılıq və uzun müddət konsentrasiya.

Dördüncü prinsip kimi Montessori uşağa hərtərəfli təhsil verməyi nəzərdə tutur. Montessori təlimi hər bir uşağın intellektual, sosial, emosional və fiziki inkişafını təmin etməklə onun potensialını hərtərəfli artırmağa yönəlmişdir. Montessori Kurikulumu dil və riyaziyyatla yanaşı, praktik həyat və mədəniyyəti də əhatə edir. Uşaqların inkişafının bütün aspektləri bir-birinə bağlıdır və eyni dərəcədə vacib hesab olunur.

Beşinci prinsip individuallaşdırılmış öyrənmə hesab olunur. Montessori təlim proqramları hər bir uşağın fərdi inkişafına, maraqlarına və ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmışdır. Montessori materialları ilə keçirilən dərslər hər bir uşağın akademik tərəqqisinə əsaslanaraq təkbətək təqdim olunur.

Altıncı prinsip hərəkət və seçim azadlığıdır. Maria Montessori müşahidə etmişdir ki, uşaqlar hərəkət etməkdə, seçim etməkdə və öz maraqlarının ardınca getməkdə azad olduqları zaman daha yaxşı öyrənir və yüksək nəticələr əldə edirlər. Montessori sinfində uşaqlar hazırlanmış mühitdə sərbəst hərəkət edə, ən yaxşı öyrənəcəklərini hiss etdikləri yerdə işləyə və praktiki təcrübə vasitəsilə öyrənmə nəticələrini kəşf edə bilirlər.

Yeddinci prinsip hazırlanmış öyrənmə mühiti adlanır. Montessori sinfi həm də hazırlanmış öyrənmə mühiti kimi tanınır. Bu diqqətlə hazırlanmış öyrənmə məkanında hər şeyin öz məqsədi və dəqiq yeri vardır. Bu məkanda uşaqlara məntiqi düşüncə proseslərini

inkişaf etdirməyə kömək edən fərqli bir nizam hissi var. Əsas ideya “mühitdə və ağılda nizam”dır. Bu məkanda uşaqlar öz maraqlarını izləməkdə, işlərini seçməkdə və öz templəri ilə irəliləməkdə sərbəstdirlər.

Səkkizinci prinsip daxili motivasiya adı ilə tanınır. Montessori yanaşması öyrənmənin özünün mükafat olduğunu düşünür. Montessori sinifində uşaqların öyrənmələrini mükafatlandırmaq üçün heç bir şey yoxdur. Bunun əvəzinə, uşaqlar bir işi tamamlamaqdan və öyrənməkdən müvəffəqiyyət hissi alırlar.

Doqquzuncu prinsip müstəqillikdir. Montessori müstəqillik təlimidir. O, uşaqlara sərbəst düşünmək, hərəkət etmək və öyrənmək üçün şərait, material və təlimatlar verir. O, uşaqları düzgün stimulla təmin olunduqda özlərini öyrətməyə qadir olan və anadangəlmə öyrənənlər kimi baxır. Montessori təhsilinin əsas məqsədi müstəqillikdir.

Sonuncu prinsip avtomatik təhsil adlanır. Montessori Metodunun əsas prinsiplərindən biri avtomatik təhsil anlayışıdır. Bu, uşaqların maraqlı öyrənmə stimulu ilə təmin olunarsa, özlərini öyrətməyə qadir və hazır olduqlarına inamına əsaslanır. Montessori materialları bu ehtiyacı ödəmək və uşaqları öz təhsillərini idarə etmək bacarığı ilə gücləndirmək üçün hazırlanmışdır. Montessori pedaqoqları uşaqların özlərini təhsil alması üçün hazırlanmış mühiti, rəhbərliyi və təşviqi təmin edirlər.

Digər bir yanaşmaya görə Montessori təlimi 8 əsas prinsipə əsaslanır:

1. Hərəkət və idrak bir-biri ilə sıx bağlıdır. Hərəkət düşüncə və öyrənməni inkişaf etdirir.
2. Öyrənmə insanlar öz həyatına nəzarət hissi keçirdikdə daha da yaxşılaşır.
3. İnsanlar maraq dairəsində olan məsələləri daha yaxşı qavrayırlar.
4. Uşaqları nailiyyət əldə edərkən mükafatlandırmaq düzgün deyildir. Sonra mükafat olmadıqda uşaqların fəaliyyətə qarşı motivasiyası aşağı düşür.

5. Birgə məşğuliyyətlər öyrənməyə müsbət təsir göstərir.

6. Mənalı kontekstləri öyrənmək mücərrəd kontekstləri öyrənməkdən daha daha faydalıdır.

7. Yetkinlərlə ünsiyyət və qarşılıqlı əlaqə uşaqların dünyagörüşünə müsbət təsir göstərir.

8. Mühitdə nizam qaydası uşaqlar üçün vacib rol oynayır.

Montessori Təliminin Uşaq İnkişafına Təsiri

Montessori təliminin uşaqların formalaşmasında əvəzsiz rolu vardır. Belə ki, bu yanaşma uşaqlarda müstəqillik və özünəinamı formalaşdırır. Montessori mühitində uşaqlar müstəqil şəkildə işləməyə təşviq olunurlar. Bu, onlara nailiyyətləri ilə əlaqədar olan qürur hissini inkişaf etdirməyə və daxili motivasiyalarının artmasına kömək edir.

Montessori metodu eyni zamanda uşaqların tənqidi düşünmə bacarığını inkişaf etdirir. Montessori təlimi daha çox praktikaya əsaslanır və uşaqları ətraf-ələmi sorğulamağa və araşdırmağa təşviq edir. Bu isə onların tənqidi düşünmə bacarığının formalaşmasında əvəzsiz rol oynayır.

Uşaqların sosial bacarıqlarının formalaşmasında da Montessori təliminin rolu az deyildir. Montessori sinifində uşaqlar dəstəkləyici və tərbiyəvi mühitdə birlikdə işləyir və oynayırlar. Bu, onlara güclü sosial bacarıqlar və cəmiyyət hissini inkişaf etdirməyə kömək edir.

Montessori yanaşması uşaqların emosional inkişafını dəstəkləyir. Bu yanaşma uşaqlara öz emosiyalarını müəyyən etmək və anlamağa kömək edir. Zəhinlilik məşqləri, sakit düşünmə və cəlbədicə fəaliyyətlər vasitəsilə uşaqlar hisslərini sağlam şəkildə idarə etməyi öyrənirlər. Bu emosional şüur onlara empatiya və anlayışla sosial vəziyyətləri idarə etməyə kömək edir.

Uşaqların kreativ düşüncə tərzini və eyni zamanda təxəyyülünü artırmaqda Montessori təlimi mühüm rol oynayır. Montessori metodu bir çox cəhətdən yaradıcılığın inkişafına kömək

edir. Belə üsullardan biri hazırlanmış sinif mühitidir. Montessori sinfi gözəl, ahəngdar və nizamlıdır. Tələbələrə vizual cəlbedici öyrənmə məkanı təqdim etməklə yaradıcılığı inkişaf etdirir. Hazırlanmış mühitdə təcrübələr vasitəsilə uşaqlar müstəqilliklərini, konsentrasiyalarını və maraq duyğularını inkişaf etdirirlər. Bu təcrübələr uşağa öz hisslərini inkişaf etdirməyə və öz dünyasını daha dərinlən dərk etməyə imkan verir. Digər tərəfdən, Montessori materialları uşaqlara praktiki təcrübə vasitəsilə mücərrəd anlayışları öyrətmək üçün nəzərdə tutulmuş sensor əsaslı təlim vasitələridir. Ən unikalı, hər bir materialın səhvin vizual nəzarəti ilə tərtib edilməsidir. Bu o deməkdir ki, uşaq asanlıqla öz səhvlərini görüb düzəldə bilər.

Montessori metodu uşaqlara öyrənmə sevgisini aşılayır. Uşaqlara öyrənmə sevgisini aşılamaq üçün ilk olaraq Montessori fərdi təlim metodundan istifadə edirdi. Uşaqlar hamısı fərqlidir. Bəzi uşaqlar daha çox inkişaf edir, bəziləri müəyyən sahələrdə mübarizə aparır və bir neçə uşaq bütün inkişaf sahələrində geri qaldıqları üçün çox əziyyət çəkirlər. Tələbələrə kömək etməyin ən təsirli yolu hər bir şagirdə fərdi yanaşmaq və onlara uğur qazanmalarına kömək etmək üçün əlavə imkanlar təqdim etməkdir. Eyni zamanda, Montessori hər bir uşağa fərqli və özəl olduğunu inandırır. Uşaqlar öyrənmə problemi olduğunu öyrəndikdən sonra utancaq və qorxa bilərlər. Onlar digər şagirdlərdən fərqli olduqları üçün məktəbdə uğur qazanmaq üçün kifayət qədər yaxşı olmadıqlarını düşünərək özlərindən də şübhə edə bilərlər. Uşaqlara əmin etmək lazımdır ki, onların fərqləri onları unikal və xüsusi edir, bu da onlara özlərinə inamı inkişaf etdirməyə kömək edir.

Montessori yanaşması uşaqların incə motor hərəkətlərini inkişaf etdirir. Uşağın yazmağı öyrənmək üçün incə motor bacarıqları çox vacibdir. Maria Montessori həmçinin incə motorun inkişafının beynin inkişafı ilə birbaşa əlaqəli olduğunu vurğulayırdı. Bu fəaliyyətlər əllərdə və barmaqlarda kiçik əzələlərin istifadəsinə şərait yaradır, çevikliyi, əl-göz koordinasiyasını

yaxşılaşdırmağa kömək edir. İncə motor fəaliyyəti ilə məşğul olmaq həm də koqnitiv inkişafı təşviq edər və yaradıcılığı artırır. İncə motor fəaliyyətinin bəzi nümunələrinə rəsm çəkmək, rəngləmək, qayçı ilə kəsmək, kiçik oyuncaqlarla oynamaq və kiçik əşyalarla işləmək daxildir. Bu fəaliyyətləri gündəlik iş rejiminə daxil etməklə, fərdlər incə motor bacarıqlarını təkmilləşdirə bilərlər.

Uşaqlarda problem həlli bacarıqlarının formalaşmasında Montessori təlimi mühüm rolə malikdir. Montessorinin problem həllinə olan baxışı belədir - uşaqlar daima normal səviyyəli problem yaradan real həyat problemlərini müstəqil həll etmək imkanlarına sahib olmaqla problem həll etmə bacarıqlarını təkmilləşdirirlər. Problem çox asandırsa, darıxırlar; çox çətin olsa, məyus olurlar və təslim olurlar. Montessori uşaqlarda problem həlli bacarıqlarının inkişafı üçün müxtəlif növ puzzlelərin istifadəsini məsləhət görürdü.

Montessori təlimi uşaqlarda dil inkişafını dəstəkləyir. Belə ki, Montessori uşaqlarda dil bacarıqlarının inkişaf etdirən bir sıra fəaliyyətlərdən istifadə edirdi. Həmin fəaliyyətlər yaşa uyğun olaraq qruplaşdırılmışdı. 2 yaşa qədər uşaqlarda nitqi inkişaf etdirən “Qara və Ağ Kartlarla Vizual Stimulyasiya”, “ Səs kisələri”, 3-6 yaş arası uşaqlarda “Səslərin əşyalarla uyğunlaşdırılması”, “Lügət kartları ilə yeni sözlərin öyrənilməsi” , “ Cümlə qurmağa kömək edən kartlar”, 6 yaşdan yuxarı uşaqlar üçün isə nitq hissələrini bir-birindən fərqləndirən xüsusi fəaliyyətlərdən istifadə edilirdi.

Beləliklə, öz unikal xüsusiyyətləri ilə digər metodlardan fərqlənən Montessori metodu müasir dövrümüzdə də dünyanın hər yerində bir çox dövlət və özəl məktəblərində istifadə olunur.

Research and Publication Ethics

In this study, all rules specified in the "Directive on Scientific Research and Publication

Ethics of Higher Education Institutions" were followed. None of the actions specified under the second section of the Directive, "Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics", have been carried out.)

Disclosure Statements

1. Contribution rate statement of researchers: Author % 100.
2. No potential conflict of interest was reported by the author.

İstifadə Ədilmiş Ədəbiyyat Siyahısı

- [1] Montessori, M. (1909). The Montessori Method. New York: "Frederick A.Stokes Company", pg. 272.
- [2] Guttenberg, P. (2008). Spontaneous Activity in Education Maria Montessori. New York: "Frederick A.Stokes Company",pg. 352.
- [3] Lillard, P.P.(2013). Montessori: Modern Bir Yaklaşım. İstanbul: " Kaknüs 'yayınları", s. 237.
- [4] Köroğlu, İ.S.(2023). Evdə və Məktəbdə Addım-Addım Montessori Təlimi. Bakı: "Qanun nəşriyyatı", s. 184
- [5] Heynstok, E.(2017). Evdə Montessori Təlimi. Bakı: "Teas Pres Nəşriyyat evi",s. 124.
- [6] Bünyatova,A.R., Əmirova,S.Ə.(2017).Yeni sağlam təhsil texnologiyaların kiçik məktəblilərin idrak və emosional-iradi proseslərinə təsiri, Psixologiya, №3, , s. 79-91.

İnternet Resursları

- [7] <https://montessoriacademy.com.au/montessori-education/principles-of-montessori-education/>
- [8] <https://amshq.org/About-Montessori/What-Is-Montessori/Core-Components-of-Montessori>

Category of Number in Azerbaijani and Russian Languages

¹ Senior Lecturer Zulfiya Agayeva

АгаеваЗульфия

Abstract:

The article analyzes the category of number in the Azerbaijani and Russian languages. In the Russian language, the category of number of nouns is closely related to the category of gender and case. In the Azerbaijani language, the category of number is an independent category, not related to the case system. The category of number of nouns in the Russian and Azerbaijani languages is expressed in two forms: singular and plural. The gap in correlation between the forms of both numbers in the Russian language suggests that the category of number is a lexical-grammatical category. And in the Azerbaijani language it is purely grammatical.

Keywords: Category of number, Azerbaijani category, Grammatical category.

Категория числа в азербайджанском и русском языках

Аннотация:

в статье анализируется категория числа в азербайджанском и русском языках. В русском языке категория числа существительных тесно связана с категорией рода и падежа. В азербайджанском языке категория числа – это самостоятельная категория, не связанная с системой падежа. Категория числа имён существительных в русском и азербайджанском языках выражается в двух формах: единственного и множественного числа. Разрыв соотносительности между формами обоих чисел в русском языке говорит о том, что категория числа является лексико – грамматической категорией. А в азербайджанском языке оно сугубо грамматическая.

Ключевые слова: категория числа, самостоятельная категория, грамматическая категория, единственное число, множественное число

¹ Corresponding Author: Старший преподаватель Ленкоранский Государственный университет, Senior Lecturer, Lankaran State University zulfyya.agayeva.1964.@/mail.ru

Article History

Article arrival: 01 Oct., 2023

Accept: 03 Nov..2023

Publish: 10.11.2023

Article type: Research article

Article language: Russian

Citation: Çimnaz, Agayeva Z. (2023). Category of Number in Azerbaijani and Russian Languages. *Journal of Educational Studies (J-EDUCAT)*. 1(1), p.81-87.

Категория числа в азербайджанском и русском языках

При изучении категории числа нужно обратить внимание на сходства и различия данной категории в обоих языках. Это является большим препятствием для восприятия языка в совершенстве.

В русском языке категория числа существительных тесно связана с категорией рода и падежа. В азербайджанском языке категория числа – это самостоятельная категория, не связанная с системой падежа.

В русском языке при образовании множественного числа не всегда наблюдается соответствие между падежными формами единственного и множественного числа. А в азербайджанском языке имеется строгий параллелизм в падежных формах обоих чисел.

Категория числа имён существительных в русском и азербайджанском языках выражается в двух формах: единственного и множественного числа.

Единственное число указывает на единичность предметов: книга, мальчик, яблоко – kitab, oglan, alma. Во множественном числе указывает на множество однородных предметов: книги, мальчики, яблоки – kitablar, oganlar, almalar.

В обоих языках есть существительные, имеющие две формы числа, а также существительные, употребляемые только в единственном и только во множественном числе.

В русском языке форма единственного числа может указывать на неделимость,

совокупность предметов: песок, детство, человечество. В азербайджанском языке форма единственного числа существительных таких значений не имеет.

Употребляясь в форме единственного числа, в обоих языках имя существительное служит названием отдельного предмета. Например: сын, виноград –*ogul,üzüm*. Употребляясь во множественном числе, существительные в обоих языках указывают на раздельное существование многих однородных предметов, явлений. Будучи собственными именами, существительные в обоих языках употребляются в форме единственного числа: Баку – *Bakı*, Москва- *Moskva*.

Лингвисты установили, что в ряде случаев в русском языке в лексических значениях форм единственного и множественного числа нет соответствия. Так, существительное долг – в значении займы имеет форму множественного числа, а в значении обязанность – не имеет. Ряд существительных типа: волосы, холода – употребляется в отдельных значениях только в форме множественного числа: волосы(растительность на голове человека), холода(массы холодного воздуха). Таких несоответствий между формами единственного и множественного числа в азербайджанском языке нет.

В азербайджанском языке имеются существительные с абстрактным значением, которые не имеют формы множественного числа: смелость- *cəsurluq*, садоводство - *bagçılıq*.

В русском языке отвлечённые существительные, обозначающие качество, действие, состояние не имеют множественного числа: счастье, холод, честность, старость и др.

По мнению Р.Кербалаевой, если вещественные существительные обозначают

сорта или виды отдельных веществ, то могут иметь формы множественного числа: ароматные духи, дорогие вина, химические вещества.

То же можно наблюдать в азербайджанском языке: краска, песок и др. Они могут принимать аффиксы множественности, во множественном числе они употребляются лишь в случаях, когда обозначают сорта и качества.

Таким образом, анализируя категорию числа, можно прийти к выводу, что имена собственные в обоих языках обычно употребляется в форме единственного числа. Но они могут стать общими названиями для групп предметов. В этом случае они употребляются в форме множественного числа: братья Карамазовы- Karamazov qardaşları.

Существительные солнце, луна, земля в качестве астрономических названий принадлежат к именам собственным и во множественном числе не употребляются в обоих языках.

Лингвисты установили, что в азербайджанском языке нет существительных, употребляющихся только в форме множественного числа. А в русском языке к числу существительных употребляющихся только во множественном числе, относится по значению: собственно - собирательное; вещественно- собирательное припасы, деньги; отвлечённо- собирательное: выборы, переговоры, побои, каникулы [3,112]Имена собственные, употребляются только во множественном числе, если они имеют оттенок собирательности: Сочи, Альпы, Кавказы.

Обобщая все перечисленные, можно прийти к такому вводу, что в обоих языках между категориями числа имеется сходства и различия. Это следующие:

Сходства:

1. Категория числа имён существительных в русском и азербайджанском языках выражается в двух формах: единственного и множественного числа.

Единственное число указывает на единичность предметов: книга, мальчик, яблоко – kitab, oğlan, alma. Во множественном числе указывает на множество однородных предметов: книги, мальчики, яблоки – kitablar, oğlanlar, almalar.

2. В азербайджанском языке имеются существительные с абстрактным значением, которые не имеют формы множественного числа: смелость- cəsurluq, садоводство - bağçılıq.

В русском языке отвлечённые существительные, обозначающие качество, действие, состояние не имеют множественного числа: счастье, холод, честность, старость и др.

3. Будучи собственными именами, существительные в обоих языках употребляются в форме единственного числа: Баку – Bakı, Москва- Moskva.

4. Существительные солнце, луна, земля в качестве астрономических названий принадлежат к именам собственным и во множественном числе не употребляются в обоих языках.

5. Если вещественные существительные обозначают сорта или виды отдельных веществ, то могут иметь формы множественного числа: ароматные духи, дорогие вина, химические вещества.

То же можно наблюдать в азербайджанском языке: краска, песок и др. Они могут принимать аффиксы множественности, во множественном числе они употребляются лишь в случаях, когда обозначают сорта и качества.

Различия:

1. В русском языке имеются существительные, употребляемые только в единственном и только во множественном числе.

2. В азербайджанском языке нет существительных, употребляющихся только в форме множественного числа. А в русском языке к числу существительных употребляющихся только во множественном числе, относится по значению: собственно - собирательное; вещественно собирательное; отвлечённо- собирательное: очки, часы, деньги, дрова, сутки, будни. Имена собственные, употребляются только во множественном числе, если они имеют оттенок собирательности: Сочи, Альпы, Кавказы.

3. Имена нарицательные могут явиться названиями действующих лиц в драматических произведениях, баснях. Тогда они становятся собственными именами и не имеют формы множественного числа в русском языке.

4. В ряде случаев в русском языке в лексических значениях форм единственного и множественного числа нет соответствия. Так, существительное долг – в значении займы имеет форму множественного числа, а в значении обязанность – не имеет [2, с.140]. Ряд существительных типа: волосы, холода – употребляется в отдельных значениях только в форме множественного числа: волосы (растительность на голове человека), холода (массы холодного воздуха) [2, с.78, с.708]. Таких несоответствий между формами единственного и множественного числа в азербайджанском языке нет.

5. В русском языке при образовании множественного числа не всегда наблюдается соответствие между падежными формами единственного и множественного числа. А в азербайджанском языке имеется строгий параллелизм в падежных формах обоих чисел.

Разрыв соотносительности между формами обоих чисел в русском языке говорит

о том, что категория числа является лексико – грамматической категорией. А в азербайджанском языке оно сугубо грамматическая.

Этика исследований и публикаций

В данном исследовании были соблюдены все правила, указанные в «Директиве о научных исследованиях и публикационной этике высших учебных заведений». Ни одно из действий, предусмотренных вторым разделом Директивы «Действия, противоречащие научным исследованиям и публикационной этике», не было осуществлено.)

Заявления о раскрытии информации

1. Заявление о размере вклада исследователей: Автор % 100.
2. Автор не сообщил о потенциальном конфликте интересов.

Research and Publication Ethics

In this study, all rules specified in the "Directive on Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions" were followed. None of the actions specified under the second section of the Directive, "Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics", have been carried out.)

Disclosure Statements

1. Contribution rate statement of researchers: Author % 100.
2. No potential conflict of interest was reported by the author.

Литература

- [1] Академия Наук СССР. Институт Русского Языка. Русская грамматика. Том 1, 1992г.
- [2] Н. М. Шанский, А.Н.Тихонов. Современный русский язык. Москва 1981, часть II
- [3] M.Hüseynzadə. Müasir Azərbaycan dili. Bakı-1963